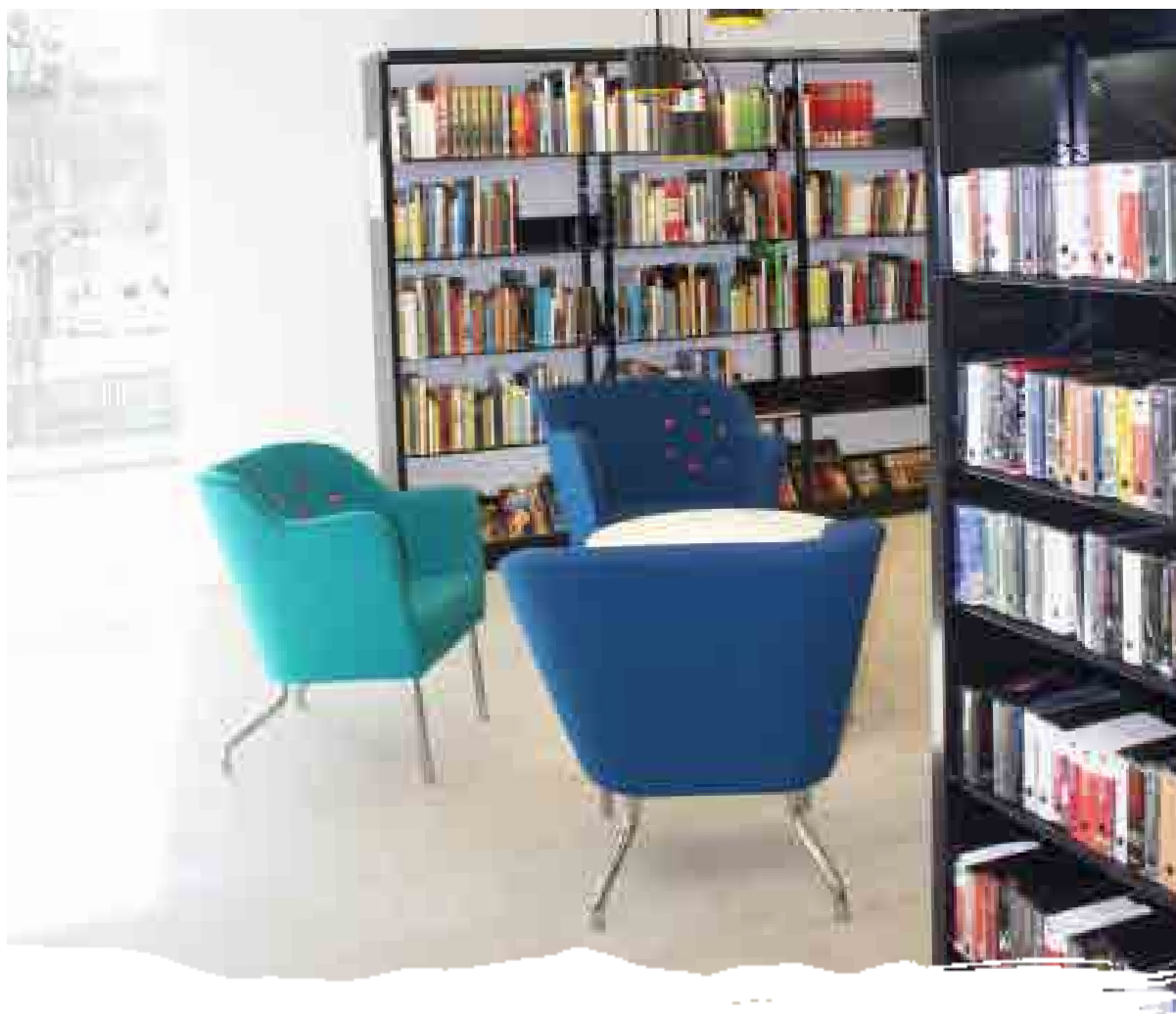

Synen på skönlitteratur för vuxna på svenska folkbibliotek

En förstudie av Maria Ehrenberg, Magnus Persson och Cinna Svensson

Innehållsförteckning

Inledning.....	3
Om förstudien.....	4
Besöken på biblioteken av Cinna Svensson	5
Litteratursyner på svenska folkbibliotek av Magnus Persson.....	9
Bibliotekariers läsvanor: hur, vad och varför av Maria Ehrenberg.....	35
Tack.....	55

ISBN - 978-91-980640-2-5

Inledning

”Litteraturens uppgift är att genomborra oss. Och en bok måste vara som en yxa för det frusna havet inom oss.” Så skriver författaren Franz Kafka - i ett brev till en vän - om sin syn på vad skönlitteraturen ska vara. Så kan det alltså beskrivas.

Hur skulle man då kunna beskriva synen på skönlitteratur hos bibliotekarier på svenska folkbibliotek? Alla svenska folkbibliotek arbetar med skönlitteratur, från den enklaste nivån; inköp och utlån till mer allomfattande och utvecklade verksamheter, som litteraturprogram, bok / läsecirklar, work-shops och digital interaktivitet med mera.

Skönlitteratur på bibliotek tas på ett sätt som så självklart att man inte längre ställer de grundläggande frågorna: Ska folkbiblioteket arbeta med skönlitteratur? I så fall, vad är då bibliotekets skönlitterära uppdrag? Vem formulerar uppdraget? Och inte minst, vad har bibliotekarien själva för egen syn på arbetet med skönlitteratur?

Den sista frågan var den som intresserade oss mest. På den ville vi söka svar. För det sökte vi medel och stöd.

Projektet ”Synen på skönlitteratur på svenska bibliotek” är ett samarbete mellan Kultur i Väst, Regionbibliotek Stockholm, Malmö högskola och Regionbibliotek Halland, med den sistnämnda som projektägare, och Svenska Akademiens Nobelbibliotek och NÄFS som referensgrupp. Som 2011 fick medel från Kulturrådet för att göra en förstudie varav denna skrift är en första dokumentation.

I skrivande stund vet vi att mer medel beviljats för en fortsättning av projektet – denna gång betitlat, kanske inte föga förvånande: ”Fördjupad syn på skönlitteratur”.

Så denna förstudie och dokumentation bör ses och tas som en början på ett stort nationellt omfattande projekt med forskningsmedverkan och planerade gedigna kompetenshöjande utbildningsinsatser kring arbetet och synen på skönlitteratur på svenska bibliotek.

Med förhoppning om god läsning

April 2013

*Lotta Aleman, Utvecklingsledare, Regionbibliotek Sthlm
Maria Ehrenberg, Regionbibliotekarie i Halland
Gunnar Södow, Litteraturkonsulent, Kultur i Väst*

Om förstudien - Synen på skönlitteratur på svenska bibliotek

I oktober 2011 fick projektet *Synen på skönlitteratur på svenska bibliotek* medel från Kulturrådet och tidigt 2012 började själva arbetet efter planering och inläsning av material.

Projektet hade i sin ansökan ställt ett antal frågor som låter sig sammanfattas i; vilken litteratursyn gällande skönlitterärt arbete för vuxna finns det på våra bibliotek? Underliggande frågor var t ex – vilket mandat har arbetet? Finns styrdokument/planer för det? Hur bedrivs arbetet? Och vad har bibliotekarierna själva för syn? Ambitionen var att se på detta från olika nivåer: den nationella, den kommunala (kommunbiblioteket), och den enskilda bibliotekariens.

Det första som gjordes, för att se till den nationella nivån, var att samla in handlingarna i de projekt kring läsfrämjande arbete för vuxna som fått stöd av Kulturrådet mellan 2005 – 2012.

Projektens ansökningar, beskrivningar och utfall och dess litteratursyn ville vi se närmre på och analysera.

För att se till den kommunala och enskilda nivån genomförde projektet besök på 10 bibliotek, och gjorde intervjuer med 26 personer. Intervjuerna kompletterades med en genomgång av material från biblioteken; som bloggar, programblad, litteraturtipstjänster mm. En enkätundersökning gjordes också om egna läs- och medievanor med de som deltog i intervjuerna.

Detta är utgångspunkten och materialet för det som vidare diskuteras och analyseras i denna skrift.

Mål för projektet

- Att utveckla arbetet med skönlitteratur på svenska bibliotek och professionalisera bibliotekariens kunskap i detta och genom inventering och forskning bidra till en stabil grund för beslutsfattande kring det skönlitterära arbetet på bibliotek.
- Att stärka, utveckla och öka arbetet för vuxnas läskompetens, läslust och läsutveckling.
- Mål för förstudien är att göra en första inventering och analys av rådande syn på skönlitteratur för vuxna på svenska folkbibliotek.

Besöken på biblioteken

Cinna Svensson, projektledare, Falkenbergs bibliotek

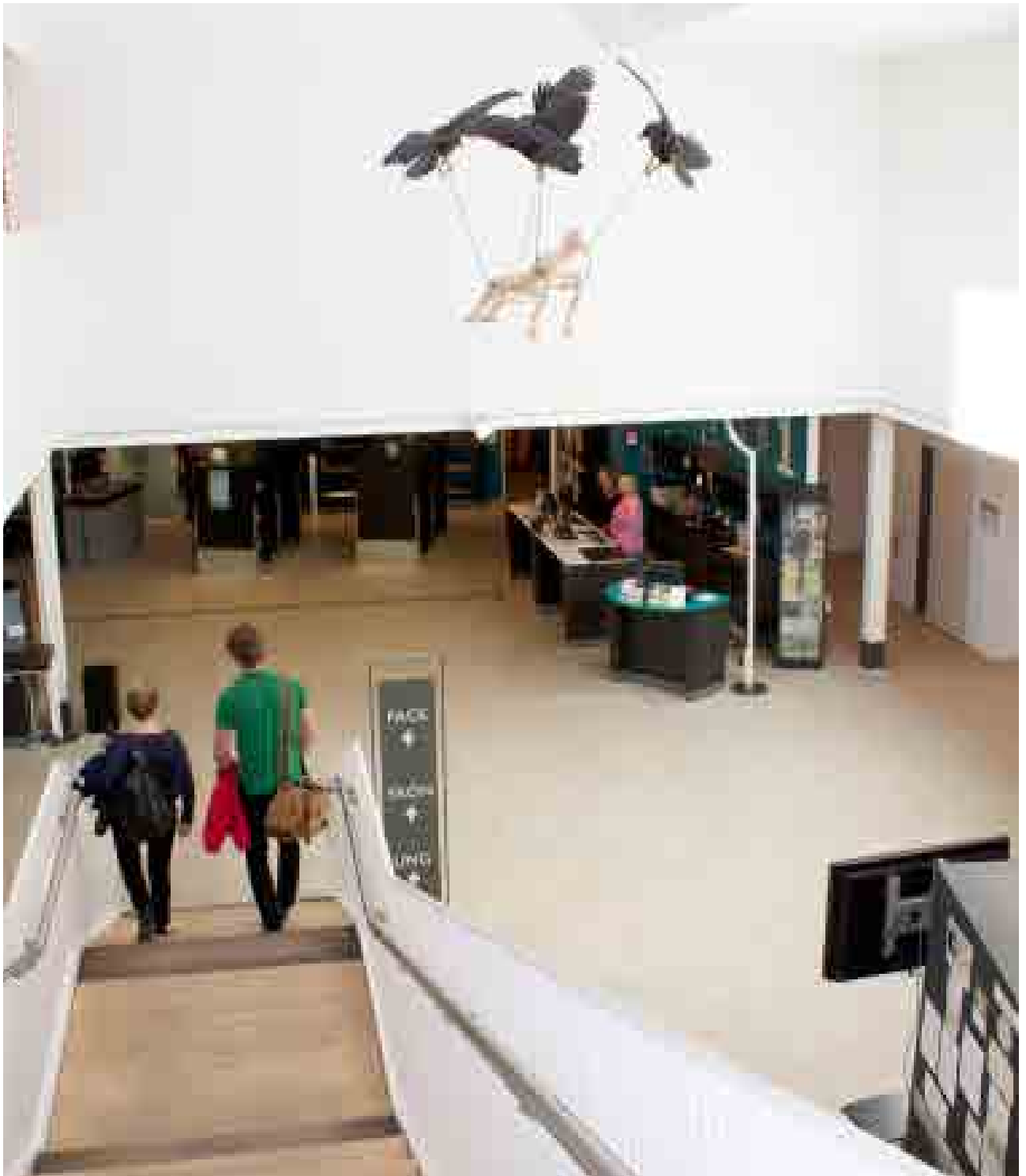
Min del i projektet var att besöka ett antal folkbibliotek. I projektansökan stod att jag skulle intervju chef, inköpsansvarig samt programansvarig på två huvudbibliotek i vardera deltagande region: Hallands län, Västra Götalands län samt Stockholms län. Med lite extra pengar från Region Halland blev det möjligt att göra intervjuer på alla sex huvudbiblioteken i just Hallandsregionen och därmed besökte jag sammanlagt tio bibliotek i lika många kommuner. I vardera region valdes ett mindre bibliotek och ett större bibliotek ut. På så vis hoppades vi kunna se hur olika förutsättningar avspeglade sig i bland annat bibliotekens inköp och verksamheter. Den minsta kommunen hade cirka 10 000 invånare och den största kommunen hade drygt 90 000 invånare. Intervjuerna bandades och transkriberades så ordgrant som möjligt. Att transkribera ordagrant var ett medvetet val då jag inte ville lägga några personliga tolkningar i materialet som skulle analyseras av någon annan. Alla informanter blev lovade anonymitet och inga enskilda bibliotek ska kunna urskiljas. Informanterna har fått möjlighet att kommentera det transkriberade materialet innan analys och ett par av dem utnyttjade den möjligheten. De fyra huvudkategorierna i frågeställningarna var: Skönlitteratur för vuxna i ditt bibliotekssystem, Skönlitterär programverksamhet för vuxna, Marknadsföring av skönlitteratur för vuxna samt Kompetenshöjande åtgärder inom området skönlitteratur för vuxna.

Jag valde att vara flexibel vid intervjuerna och de kunde se väldigt olika ut. På det minsta biblioteket var en och samma person chef, inköpsansvarig och programansvarig och på ett av de större biblioteken fanns det ett helt arbetslag som arbetade med inköp

av skönlitteratur för vuxna. Ganska vanligt var att en och samma person var inköps- och programansvarig, men kombinationen chef och inköpsansvarig samt chef och programansvarig förekom också. Vid vissa intervjuer deltog alla informanterna vid samma tillfälle, ett par intervjuer skedde med inköpsansvarig och programansvarig för sig och chefen för sig. Varianten att intervju varje informant för sig förekom också. Sammanlagt gjorde jag 16 intervjuer med 26 informanter i 14 timmar och 38 minuter.

Jag var även flexibel vad gällde intervjufrågorna, vilket gjorde varje tillfälle unikt. Förutom att jag anpassade frågorna till vilka funktioner informanterna hade anpassade jag frågorna efter vilket fokus biblioteket hade. Vissa av bibliotekens satsade mycket på programverksamhet och då kretsade följaktligen intervjuerna kring detta. Vissa frågor ledde till nya följdfrågor som ledde till andra samtalsämnen. Informanterna var engagerade och visade stort intresse för vårt projekt. Informanterna fick frågeställningarna innan intervjutillfället och utan undantag var alla informanterna väl förberedda och hade en positiv inställning till att bli intervjuade. Flera tackade till och med för att de hade fått chansen att fundera kring de frågor jag ställde. ”Bra att få frågan att fundera kring om det ska finnas skönlitteratur på bibliotek. Intressant!” (Int 10)

Den kanske mest självklara frågan som ställdes var också den som jag upplevde att informanterna hade svårast att besvara. ”Ska biblioteken ha skönlitteratur för vuxna och i så fall varför?” Här förekom svar som ”Det är självklart!” ”Ett bibliotek utan skönlitteratur är ju dött, det är inget liv.” (Int 13),

”Ja, det tillhör väl vårt uppdrag att ha skönlitteratur. Skönlitteratur kan ju användas i olika syften t e x för språket skull, man kan använda det som ren nöjesläsning, litteratur över huvud taget är väldigt viktigt för att man kan förstå hur andra människor fungerar, ja den empatiska förmågan kan öka och framförallt se saker ur andra synvinklar och få ... Jag tror skönlitteratur fyller en väldigt stor funktion. En självklarhet att biblioteken ska ha det.” (Int 1) ”Andra ställen där man kan få litteratur till exempel i bokhandeln har de inte samma referensbakåt, man har inte samlingar där man går tillbaka. Det finns klassiker, men bara i nytryck. Det finns mer nutid i bokhandeln etc. Biblioteken erbjuder att låna ut och har mer förankring i litteraturhistorien. Vi skildrar både samtida utgivning och historisk, även om vi inte har något bevarandansvar.” (Int 10) Någon informant upplevde frågan som ett axiom, en onödig fråga, för att ta bort skönlitteraturen skulle innebära att ta bort halva verksamheten. En mer relevant fråga är, enligt informanten, hur det arbetas med skönlitteraturen. Några exempel på andra frågor jag ställde under intervjuerna var:

- Vilka inköpskanaler använder ni för inköp av skönlitteratur för vuxna?
- Hur ser ni på genrer?
- Finns skönlitteratur för vuxna med i era mål och styrdokument?
- För ni någon diskussion kring kvalitet?
- Har ni KUR:s litteraturstödda titlar? Om ja, hur arbetar ni med dem?
- Vad görs för att personalen ska utvecklas inom skönlitterärt arbete?
- Vilken typ av kurser och insatser skulle du önska?

Det är fascinerande hur olika folkbibliotek kan vara. Naturligtvis beroende på olika förutsättningar, bland annat ekonomiska men inte enbart. Bibliotek i små kommuner med liten budget kunde erbjuda förhållandevis mycket marknadsföring och programverksamhet. Det visas prov på imponerande kreativitet och utnyttjande av de samarbetsmöjligheter som går att finna i till exempel lokala föreningar och studieförbund. Entusiasmen går inte att ta miste på, men upplevelsen av brist av resurser går att ana. Mest i form av pengar och tid, men även kunskapsmässiga. Det efterfrågas fortbildningar och forum i vilka man kan diskutera skönlitteratur och litteraturförmedling. Några exempel på marknadsföring som framkom under intervjuerna:

- ”Skatter ur samlingarna”, skyltning av ett helt författarskap.
- Nyhetsbrev via e-post, skickas en gång i månaden till de som anmält sitt intresse.
- ”Vi på bibblan läser”, personalens personliga lästips på bibliotekens webbplats och i biblioteket.
- Överraskningsböcker, inslagna böcker lånas ut.
- Julkalender på bibliotekens webbplats.
- Bokstickor med bland annat personalens lästips, Kulturrådets lästips, nobelpristagare (inklusive fakta om pristagaren).

Några exempel på skönlitterära program som framkom under intervjuerna:

- Litterär lunch på biblioteket, deltagarna köper sin lunch och bjuds på bibliotekspersonalens bokprat under måltiden.
- Litterär afton, deltagarna får äta middag med en författare samt erhåller en bok av honom/henne.

- Bokcirkel kring ett visst författarskap, cirkeln avslutas med ett besök av författaren.
- Öppen bokcirkel (kallades även drop in-bokcirkel), tid, plats och litterärt verk givet. Man får delta om man läst hela eller delar av boken, kommer att läsa boken, funderar på att läsa boken eller vill vara med oavsett vilket förhållande man har, eller kommer att få, till boken.
- Poseibingo, deltagarna skriver in egna ord på bingobrickor och när dikterna sedan läses upp kryssas orden för.
- ”Mångsidiga måndagar”, återkommande entimmesprogram med varierande innehåll, alltid samma dag i veckan och samma tid.
- Bokloppis på gallrade böcker.
- Filmklubb.
- Fredagshäng för föräldralediga.
- Uppmärksamma tillkännagivandet av Nobelpriset i litteratur med till exempel mingel och bubbel.

I samband med intervjubesöken fick jag oftast en rundvandring i biblioteket alternativt botaniserade jag på egen hand. Placering av hyllor och utnyttjande av ytor varierar stort. Förklaringar till trångt mellan bokhyllorna kunde vara svårigheter att hitta andra lösningar och trångt bland böckerna i hyllorna fann sin förklaring i för lite tid till gallring, men även ovilja mot att minska bokbeståndet. I de nybyggda och nyrenoverade biblioteken fanns ofta rymligare lösningar med mer ledig yta. En del gjorde tydliga genreuppdelningar, andra inte. Ett par bibliotek hade en relativt ny avdelning de kallar för ”Unga vuxna” med bland annat crossover-litteratur, pocktböcker, seriealbum, och tv-spel för alla som känner sig unga till sinnet. Alla biblioteken köpte i princip allt de fick som inköpsförslag, men det fanns skillnader i hur mycket biblioteken uppmuntrade sina

besökare att komma med förslag. Ett av biblioteken, som satsade väldigt mycket på att uppmuntra sina besökare att göra inköpsförslag, ställde reserverade (det vill säga ofta på förslag inköpta) böcker på hyllor ute i biblioteket. Att visa denna ansenliga mängd reserverade böcker var ett medvetet sätt att ytterligare uppmuntra till att beställa och påverka bibliotekets mediabestand.

Många eftersträvade att visa upp så många framsidor som möjligt med tanke på att vuxna, precis som barn, lockas mer av framsidor än bokryggar. På ett par bibliotek fanns bildskärmar med rullande boktips och ett bibliotek erbjöd besökarna digitala touchskärmar med boktips. Vissa bibliotek vill lyfta fram det senast inköpta, andra den litteratur som hamnat i skymundan och inte exponerats så mycket i andra sammanhang, medan en del anser att folkbiblioteken ska värna och visa litteratur med god kvalitet. En del anser sig inte vilja visa något speciellt utan vill visa lite av varje. Sociala medier används allt flitigare i marknadsföringen av skönlitteratur, till exempel Facebook, Twitter och diverse bloggar samt bibliotekens webbplatser. Men den personliga kontakten poängteras också, bland annat har mer än ett av de besökta biblioteken byggt om och möblerat så att bibliotekarierna kommer närmare besökarna och på flera av biblioteken görs en tydlig koppling mellan det som finns virtuellt och det fysiska, man ska kunna hitta människan bakom det som skrivs.

När jag fick möjligheten att vara projektledare för *Syner på skönlitteratur på svenska bibliotek* såg jag väldigt mycket fram emot att besöka de olika folkbiblioteken, i vissa fall belägna i kommuner som jag tidigare aldrig besökt. Jag hoppades få ta del av olika arbetssätt och tankar kring skönlitteratur och mina förhoppningar infriades med råge. Tio bibliotek visade sig vara tio väldigt olika bibliotek anpassade efter faktiska förutsättningar, men också med personlig prägel. Ett stort tack till alla informanter för vänligt och hjärtligt bemötande, för intressanta och givande samtal samt för det rika material ni gav oss att jobba vidare med!

Litteratursyner på svenska folkbibliotek. Självklarhet, ambivalens och mångfald

Magnus Persson, professor i litteraturkunskap med didaktisk inriktning, Fakulteten för lärande och samhälle, Malmö högskola.

Villkoren för litteraturförmedling har förändrats på flera avgörande sätt de senaste decennierna. Den tryckta bokens centrala ställning är inte längre lika självklar, och utmanas inte bara av konkurrerande medier som internet, utan också av nya format, teknologier och apparater för distribution av skrivna berättelser såsom läsplattor, e-böcker och ljudböcker. Parallellt med den medieteknologiska utvecklingen har vi en mera övergripande och tilltagande kulturell heterogenitet, signalerad av nyckelord som mångkultur, globalisering och upplevelseindustri. Konsekvenserna för litteraturens del låter sig inte ringas in alldeles enkelt. Å ena sidan kan man konstatera att den tryckta boken, och läsningen av den, står fortsatt stark i det nya medielandskapet. Boken tycks vara det medium som klarat sig mest "helskinnat" igenom digitaliseringen. Någon kraftig nedgång kan inte noteras varken vad gäller utgivningen eller försäljningen av tryckt skönlitteratur. Trots återkommande varnings-signaler om minskat läsande i vissa åldersgrupper och sociala grupper, så tillhör svenskarna fortfarande ett av de mest bokläsande folken i hela världen. Å andra sidan kan man hos de litteraturförmedlande aktörerna – däribland svensklärare, litteraturvetare, kritiker och bibliotekarier – avläsa en ökad osäkerhet om hur litteraturläsning kan eller bör legitimeras. Med detta menar jag inte en tveksamhet om att litteraturläsning är en mycket värdefull aktivitet, utan en tendens att luta sig tillbaka mot gamla välbeprövade argument för läsning, snarare än att offensivt formulera nya argument i ljuset av den ökade kulturella och mediala mångfalden (Persson 2007, 2012). Vänder man sig till grupper som skolungdomar (Molloy 2002) och blivande svensklärare (Petersson 2009) blir

just själva osäkerheten mera markerad: många har svårt att förstå eller formulera varför det skulle vara viktigt att läsa skönlitteratur.

För svenska folkbibliotek tillhör förmedling av skönlitteratur självklart ett centralt uppdrag. Alla bibliotek ägnar sig på något sätt åt utlåning av och förmedling av skönlitteratur. Bokbeståndens storlek och innehåll varierar naturligtvis enormt, liksom hur aktiva och systematiska metoderna för förmedling är. Skönlitteraturens självklara ställning på folkbiblioteken kan emellertid också ha en baksida. Grundläggande frågor om kvalitet, urval, och genrer kan hamna i skymundan eller behandlas enligt en sedan länge utvecklad praxis som kanske inte alltid blir föremål för reflexion. Självklarheten kan skymma det faktum att litteraturläsningen och litteraturförmedlingen befinner sig i ett nytt kulturellt och medieteknologiskt läge som kräver andra svar på de grundläggande frågorna om vad, hur och varför man skall ägna sig åt skönlitteratur.

Om självklarhet är ett sätt att sammanfatta skönlitteraturens ställning på folkbiblioteken så är osäkerhet och ambivalens ett annat. Denna blir synlig hela vägen uppifrån och ner: från centrala regelverk och policydokument som Bibliotekslagen, via bibliotekarieutbildningen, ned till kommunernas kulturplaner och de enskilda bibliotekens biblioteksplaner. På ingen av dessa nivåer verkar det finnas tydligt uttalade mål och medvetna strategier för arbetet med skönlitteratur. Det finns säkert en mängd undantag i enskilda kommuners och biblioteks styrdokument men det övergripande intrycket

är en frånvaro av ett tydligt formulerat förmedlingsuppdrag, liknande exempelvis det som är aktuellt för det statliga litteraturstödet med dess explicit framskrivna kriterier vad gäller demokrati, tillgänglighet, mångfald och kvalitet.

Ett tredje sätt att beskriva läget är med begreppet mångfald. Det insamlade materialet i projektet ”Synen på skönlitteratur på svenska bibliotek” pekar på en stor bredd, variation och kreativitet när det gäller metoder för litteraturförmedling. Här återfinns ”klassiker” som författarbesök, litteraturfestivaler, uppsökande verksamheter, läsecirklar och temaskyltningar, men också en mängd nyare grepp – inte sällan sammanvävda med digital teknologi, olika deltagarkulturella praktiker och sociala medier (jfr Jenkins 2006; Dahlbeck & Persson (red.) 2011).

Till skillnad från exempelvis vårt grannland Norge (se Karner Smidt 2002) saknas det i hög utsträckning relevant och uppdaterad forskning att luta sig mot för ett medvetet strategiarbete kring litteraturförmedling på biblioteken. Syftet med denna artikel är inte på något sätt att täppa till denna lucka – det krävs betydligt mer omfattande och storskalig forskning för det. Målet är i stället det mera modesta att utifrån det material som samlats in genom projektet försöka resonera om vilka möjliga spår av litteratursyner som framträder, hur dessa skulle kunna förklaras samt vilka tänkbara konsekvenser de får för det litteraturförmedlande uppdraget. Frågor om kvalitet, urvalsprinciper, genre och smak kommer att ägnas särskild uppmärksamhet. Sammantagna kan förhållningssätten till dessa kategorier ge en ganska god uppfattning om vilka litteratursyner som är i omlopp – och varför.

Artikeln inleds med en diskussion av – det allt annat än självklara – begreppet litteratursyn. Därefter följer en presentation och analys av vad som kan kallas den nationella och regionala nivån, där materialet utgörs av inlämnade ansökningar, rapporter och utvärderingar av olika *läsfrämjande biblioteksprojekt* som finansierats av Statens kulturråd sedan 2005. Detta följs av en presentation och analys av den kommunala nivån, där jag

har valt att begränsa mig till den del av materialet som består av *enkäter och intervjuer* med ett antal nyckelpersoner (drygt tjugo stycken) på ett urval bibliotek i de regioner som vårt projekt har fokuserat. För båda nivåerna gäller att jag inte har ambitionen att ge en heltäckande bild av materialets alla aspekter. Jag har valt att fokusera de kategorier som kan ge de tydligaste och för projektet mest intressanta och relevanta resultaten, dvs. kvalitet, urvalsprinciper, genre och smak. Det bör givetvis också poängteras att materialets omfång och karaktär inte medger några långtgående generaliseringar och slutsatser. Syftet är inte att ge en allmängiltig bild av litteratursynerna på folkbiblioteken utan att försiktigt peka på tänkbara mönster; att lyfta fram konkreta exempel som kan synliggöra attityder, dilemman och problematiker.

Ett litet förtydligande angående min egen forskarroll kan vara på sin plats. Min bakgrund är litteraturvetenskaplig och min nuvarande arbetsplats är en lärarutbildning, där frågor om litteraturpedagogik och litteraturredaktik av naturliga skäl är centrala. I flera avseenden är jag alltså en ”outsider” i förhållande till biblioteksvärlden (och forskningen om den). Det innebär vissa begränsningar. Jag har inte någon första-handserfarenhet av och därmed inte heller någon tyst kunskap om den dagliga verksamheten på folkbiblioteken. Viktiga aspekter av villkoren för arbetet som bibliotekarie riskerar därmed att förbises eller misstolkas. Denna nackdel uppvägs förhoppningsvis av den kritiska distans som outsiderpositionen kan medföra. För givet tagna hållningar, attityder och värderingar kan bli lättare synliga. Dessutom finns det viktiga likheter mellan folkbibliotekens och utbildningssystemets litteraturförmedlande arbete, och de möjligheter och svårigheter som detta innebär, som genom att uppmärksammas förhoppningsvis kan leda till att vi kan lära oss intressanta och viktiga saker av varandra.

Litteratursyn(er) – vad är det?

Begreppet litteratursyn är ett förvånansvärt öppet och underteoretiserat begrepp. Det används fli-

tigt både i vetenskapliga och vardagliga sammanhang, men väntar mig veterligen fortfarande rent begreppsligt på en systematisk och ingående analys. Däremot finns det en mängd studier som kartlägger och diskuterar olika grundläggande förhållningssätt till litteratur – även om själva begreppet litteratursyn inte används eller definieras tydligt. Ett av flera tänkbara sätt att angripa problemet är som M. H. Abrams gjorde i sin studie *The Mirror and the Lamp* från 1953. Där grupperade han olika litteraturteorier utifrån vilket av huvudmomenten i den litterära kommunikationssituationen som prioriterades: verket, författaren, verkligheten eller publiken. Jag tar mig här friheten att komplettera och uppdatera exemplen på Abrams olika positioner. Teorier som sätter själva verket främst kallar Abrams *objektiva*, och som exempel kan nämnas nykritik och vissa former av strukturalism och narratologi. Teorier som prioriterar författaren kallar han *expressiva* och här hör ju inte minst romantikens konstuppfattning hemma, liksom senare tiders biografism. Om publiken eller läsaren hamnar i fokus har vi att göra med *pragmatiska* teorier. Den mest kända och inflytelserika av dessa är retoriken, men också de många olika formerna av receptionsforskning och litteraturdidaktik bör ju räknas hit. Om, slutligen, det är litteraturens förhållande till verkligheten som uppfattas som viktigast kan man tala om *mimetiska* teorier, och hit hör ett brett spektrum av riktningar och teoribildningar såsom naturalism, socialrealism, marxism och litteratursociologi. Nu kan man fråga sig om denna typologi över litteraturteoretiska förhållningssätt kan ha någon relevans för en undersökning av literatursyner på svenska folkbibliotek. Eftersom den explicit undersöker *estetiska* teorier, har den kanske inte så mycket att bidra med när det gäller att ringa in de attityder och föreställningar om litteratur som cirkulerar på ett bibliotek. Det må så vara. Samtidigt kan man lära sig ett par viktiga saker av den tror jag. För det första står det inte biblioteken fritt att så att säga välja den position man av en eller annan anledning kan tänkas föredra. Som enskild aktör kan man föredra den expressiva, objektiva

eller mimetiska positionen hur mycket som helst, men man är i kraft av sitt uppdrag *förpliktigad* att inta och hela tiden förhålla sig till ett pragmatiskt perspektiv. Bibliotekets existensberättigande ligger ytterst i att det är just ett folkbibliotek, dvs. ett folkets bibliotek – med allt vad det innebär i termer av demokrati, folkbildning, mångfald, tillgänglighet osv. Det går alltså inte att tänka bort mottagarperspektivet. För det andra tror jag att man kan använda eller snarare grovt översätta de olika positionerna så att de också säger något om förhållningssätt till litteratur utanför en snävare teoretisk kontext. Den expressiva positionen har till exempel ett uppenbart och stort genomslag också hos ”vanliga” läsare idag, något som boomen för självbiografier, true stories och olika blandformer av fakta och fiktion bär tydligt vittnesmål om (Årheim 2007; Lenemark 2009; Leandroer 2010). Den objektiva positionen har, å andra sidan, troligen fortsatt sitt starkaste fäste inom akademien och bland (vissa grupper) av professionella läsare (Persson 2011).

Abrams modell är bara en av många möjliga om man vill försöka komma åt begreppet litteratursyn. Exempel på nordisk forskning som från olika utgångspunkter tangerar denna problematik är Brink (1992), Furhammar (1996), Koch (1994), Martinsson (1989), Thavenius (1991) och Wolf (2002). Jag tar mig här friheten att begränsa mig till och utgå från några perspektiv på frågan om literatursyner som jag själv har arbetat med i två forskningsprojekt (Persson 2007, 2012).

I min bok *Varför läsa litteratur?* (2007) står inte den individuella läsarens motiveringar av sin läsning i centrum utan de *institutionellt producerade legitimeringar* som är i omlopp på tre arenor för litteraturläsning inom utbildningssystemet: skolans svenskämne, den akademiska disciplinen litteraturvetenskap samt svensklärarutbildningen. Undersökningens huvudmaterial bestod av styrdokument (läroplaner och kursplaner) och vanligt förekommande läromedel. Den överordnade frågeställningen var om och i så fall hur materialet tog ställning till frågan om *varför* man skall läsa skönlitteratur. Jag fann att följande distinktioner

och frågor var särskilt givande i analysen av materialet, och menar att de är av relevans också för att komma åt spår av litteratursyner på svenska folkbibliotek.

- Är legitimeringarna starka eller svaga? Den nationella idealismen som under 1800-talet använde litteraturläsningen till att skapa fosterländskt sinnade medborgare var ett exempel på en stark legitimering. Finns det någon stark, i bemärkelsen överordnad och genomgripande, motivering för läsningen idag?
- Är legitimeringarna explicita eller implicita? Tar man uttryckligen ställning till frågan varför man ska läsa litteratur eller närmar man sig den indirekt eller inte alls?
- Är legitimeringarna positiva eller negativa? Utgörs motiveringarna av positivt formulerade argument för läsning eller är motiveringarna snarare negativt bestämda, till exempel på så sätt att litteraturläsning ska motverka populärkultur, massmedier eller någon annan ”fiende”?
- Har litteraturläsningen ett egenvärde eller ses den som ett medel för något annat?
- Formuleras legitimeringarna i individuella eller sociala termer?
- Vilka olika typer av innehållsliga motiveringar kan urskiljas i materialet (till exempel estetiska, etiska, existentiella, politiska motiveringar)?

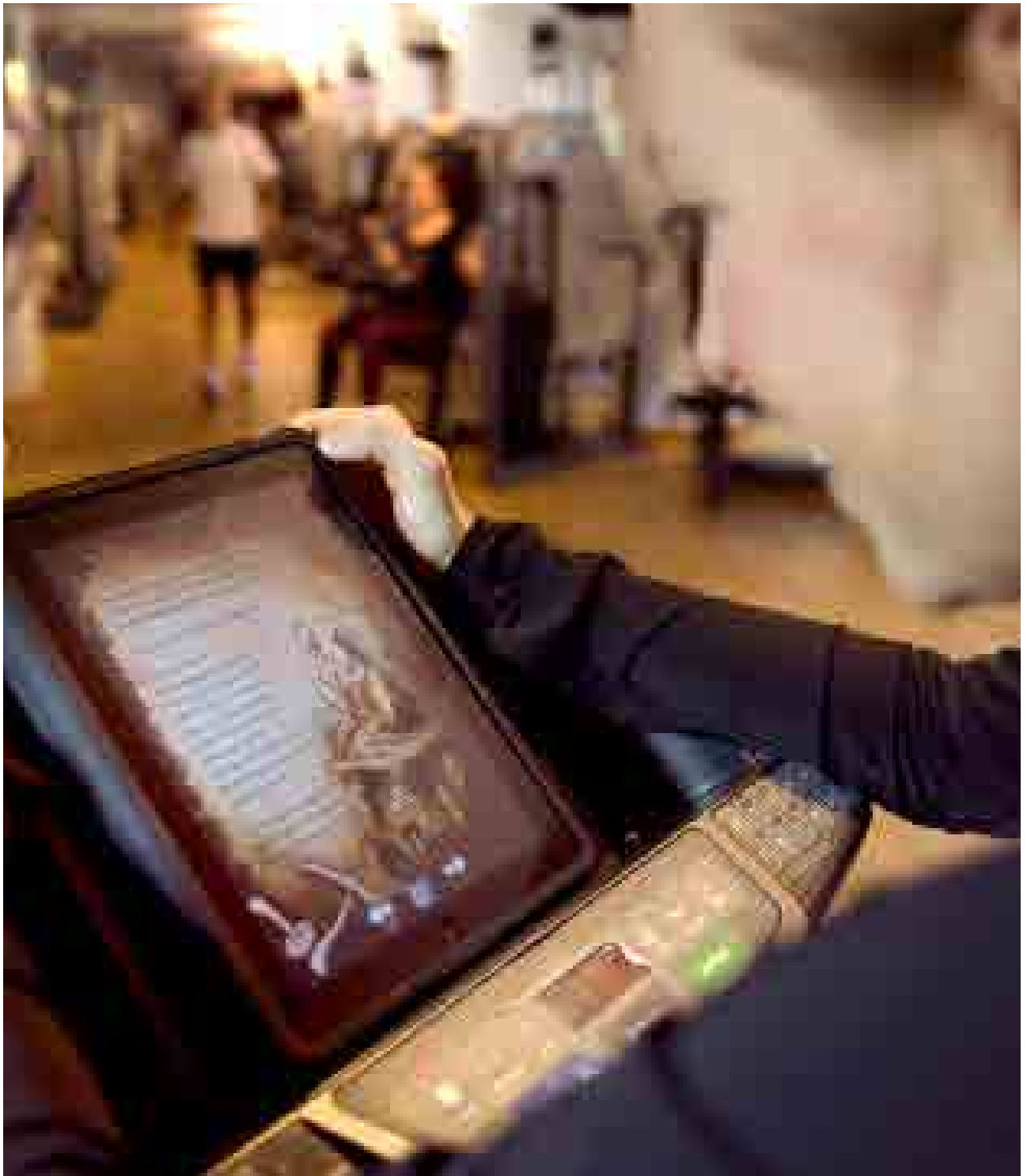
Vilka är då de viktigaste resultaten från den undersökningen? I skolans *svenskämne* har sedan 1960-talet ett antal svar på frågan varför man skall läsa litteratur dykt upp gång på gång i kursplaner och läromedel. Litteraturläsning ger upplevelser och kunskap, är språkutvecklande och stärker såväl den personliga som den kulturella identiteten. Litteraturläsning främjar goda kultur- och läsvanor. Att läsa litteratur motverkar odemokratiska värderingar och gör läsaren empatisk och tolerant.

Men det finns ett annat slags argument för läsning också. Ett centralt resultat i undersökningen är att frågan om varför man skall läsa litteratur inom svenskämnetns ramar är intimt sammanvävd med föreställningar om det nationella: idéer om det svenska kulturarvet och den svenska nationella identiteten. Och detta gäller inte bara i ett historiskt perspektiv utan också idag. I kursplanerna för svenskämnet förekommer föreställningar om litteraturen som ett slags redskap för assimilering till den ”svenska kulturen” och den ”svenska värdegrunden”.

Litteraturvetenskapen har internationellt och under trycket från de senaste decenniernas teori-boom genomgått en enorm kulturalisering. Från verk till text och från literary studies till cultural studies. Intensiv uppmärksamhet har ägnats frågan varför man skall läsa litteratur – och jag hittade säkert ett dussintal böcker som redan i titeln pekar ut denna problematik som överhängande. I Sverige märks inte mycket av denna utveckling. Teoriboomen har givetvis gjort avtryck också här – men då handlar det främst om *hur* man skall läsa. Även *vad* man skall läsa har diskuterats (kanon) – men varför-frågan är snudd på osynlig. Legitimeringarna av litteraturläsningen är till skillnad från i svenskämnet *implicita*.

Svenskläroarbilden blir en spelplats för de motsägelser och motsättningar som finns inom och mellan de två andra arenorna. Läroarbuden skall bli didaktiskt medvetna svensklärare men också få en grundlig skolning i litteraturvetenskapliga synsätt och analysmetoder. Särskilt från studenthåll är *instrumentella* och *yrikesorienterade* legitimeringar framträdande.

En viktig slutsats är att de litteraturförmedlande arenorna tycks vara fångade i en *myt om den goda litteraturen*. Med *myt* menar jag här inte något som är uppdyktat eller med nödvändighet falskt, utan ett sätt att resonera som naturaliserar det som är kulturellt, socialt och historiskt skapat och därmed föränderligt (se Barthes 1970; Alve-son 2011). I ett nyligen avslutat forskningsprojekt

(Persson 2012) diskuterar och analyserar jag denna starka myt genom att rekapitulera skolans och den högre utbildningens argument för läsning, men jag tittar framför allt också på andra arenor, aktörer och diskursiva praktiker, däribland läsfrämjande kampanjer, handböcker i konsten att läsa litteratur och kanondebatter. Några av de grundläggande elementen i myten är följande, och det kan vara intressant att se om dessa framträder också på de svenska folkbiblioteken:

- Litteraturen är både överlägsen och hotad
- Litteraturens och läsningens godhet tas för given
- Den goda litteraturen har (automatiskt) goda effekter
- Litteratur- och kultursynen är dualistisk och hierarkisk (hög litteratur och kultur ställs mot låg; god mot dålig osv.)
- Den goda litteraturen motverkar den dåliga kulturen
- Myten arbetar med en kombination av en inkluderande retorik och en exkluderande praktik
- Litteraturläsning skall vara disciplinerande, även om detta sällan utsägs explicit

Ovanstående nedslag i forskning som närmar sig frågan om litteratursyn(er) skall ses som tänkbara analysverktyg. Här återfinns begrepp, distinktioner och perspektiv som kan vara till hjälp för att identifiera och resonera om litteratursyner. Det betyder inte att alla analysredskapen kommer att tillämpas genomgående. Sammantagna kan de ses som en verktygslåda, där de olika verktygen kan plockas fram och provas när det är relevant och verkar fruktbart.

En intressant fråga är vad som krävs för att kunna tala om att en viss litteratursyn föreligger. Hur mycket belägg och hur många komponenter i en

viss litteratursyn är nödvändiga för att säga att en projektansökan eller en informant ger uttryck för en viss specifik litteratursyn? Själva begreppet litteratursyn har ju åtminstone rent språkliga likheter med begrepp som språksyn, kunskapssyn, kultursyn, människosyn osv. – och tankarna kan då lätt ledas till en sammanhängande, medveten och reflekterad uppsättning idéer och värderingar. Jag tror dock det är ett misstag att kräva väldigt starka och entydiga belägg för att något skall kunna identifieras som tillhörande eller sprunget ur en viss litteratursyn. Inte ens i litteraturteoriernas värld kan man räkna med en koherent, explicit och i alla delar genomreflektad uppsättning argument och idéer som sammantagna bildar en litteratursyn. Jag tror att man måste acceptera begreppets komplexitet och att gränserna mellan olika litteratursyner kan vara minst sagt porösa. En och samma aktör (institution eller individ) kan ge uttryck för tankar som kan knytas till fler än en specifik litteratursyn, och det finns inga garantier att dessa alltid hänger ihop på ett motsägelsefritt eller konfliktfritt sätt. För att markera en viss försiktighet i alltför tvärsäkra attribueringar kommer jag därför ibland och som en påminnelse om detta att tala om spår av litteratursyner.

Idealt sett menar jag att en litteratursyn skall kunna resonera om, förhålla sig till och kunna ge (tentativa) svar på följande grundfrågor: *Vad* skall man läsa? *Hur* skall man läsa? *Varför* skall man läsa? och *Vem* skall läsa? Olika litteraturteorier lägger olika tyngdpunkt på dessa frågor, och det gör med all sannolikhet olika litteraturförmedlande aktörer också. Hur dessa tyngdpunkter fördelas säger i sig själv något viktigt om litteratursynen ifråga.

Läsfrämjande biblioteksprojekt

De läsfrämjande projekt vi tagit del av i projektet ser väldigt olika ut när det gäller syfte, målgrupp och genomförande. Det förekommer allt ifrån mycket specifika och specialiserade projekt med skarpt avgränsade målgrupper till mycket öppna aktiviteter

av evenemangskaraktär. Som exempel på det förstnämnda finner vi projekt riktade mot målgrupper i behov av särskilt stöd: personer med annat modersmål än svenska, vuxna med dyslexi, intagna på fängelser, personer som av olika skäl har svårt att ta sig till ett bibliotek, personer på äldreboenden. Som exempel på öppna projekt kan nämnas arrangerande av litteraturfestivaler och författarbesök.

Syftet med de kommande nedslagen i – och analysen av – projektansökningarna är inte att rikta kritik mot eller på något sätt utvärdera enskilda projekt, utan att synliggöra mönster som kan säga något om vilka litteratursyner som kan tänkas vara aktuella.

En intressant fråga är hur projekten motiverar sig själva i ansökningarna – varför behövs de? Också här finns en stor spännvid mellan väldigt specifika mål och syften å ena sidan och mera allmänt hållna motiveringar i till exempel termer av demokrati å andra sidan. Gemensamt för samtliga projekt är dock en stark övertygelse om förmågan att påverka och förändra i positiv riktning. Inte sällan framstår projektets förväntade positiva resultat och effekter som något som uppstår närmast per automatik. Detta skulle i så fall vara i överensstämmelse med ett av elementen i myten om den goda litteraturen – övertygelsen om litteraturens (automatiskt) goda effekter. Låt oss titta på några exempel. En av projektansökningarna (P23) handlar om att arrangera en internationell bokmessa med mångkulturell prägel, för att ”uppmärksamma och ge utrymme åt det mångspråkiga Sveriges resurser”. Hänvisningar till projektansökningar görs genom (P1) osv. Ett långsiktigt mål för projektet är att ”stärka självkänslan hos mångspråkiga medborgare samt främja integration”. När de förväntade effekterna skall beskrivas i ansökan återkopplar man till syfte och mål:

För medborgarna lyfter vi fram styrkan i att äga flera språk och ha kontakt med olika kulturer. Vi stärker självkänslan och det egna språket hos

barn, unga och vuxna genom att bjuda in lokalt anknutna författare och översättare och erbjuda möjligheter till egna framföranden. (P23)

Det är anspråksfulla mål och starka effekter som här postuleras. Man kan fråga sig om ett evenemang av engångskaraktär som en bokmessa, även om den följs upp och upprepas, verkligen i sig själv leder till ökad integration, stärkt självkänsla och språkutveckling. Och hur kan man i så fall veta det? Jag menar givetvis inte att ett arrangemang av denna karaktär inte skulle kunna ha en mängd positiva effekter; det intressanta här är den tvärsäkerhet med vilken man i ansökan förutser och förutsätter minst sagt stora och omfattande positiva förändringar.

Ett helt annat slags exempel på detta mytelement är ett projekt som vill arrangera ett svenskt mästerskap i bokberättande för bibliotekarier (P7). Projektets syfte är följande:

Syftet med Svenskt Mästerskap i bokberättande för bibliotekarier är att uppmuntra bibliotekariertill att bli ännu bättre på att förmedla litteratur muntligt till vuxna och att skapa ett lustfyllt årligt publikt arrangemang som skapar intresse kring boken och bibliotekens litteraturförmedling. De svenska bibliotekarierna behöver synlig- och tydliggöra sin läsfrämjande kompetens för allmänheten. (P7)

De förväntade effekterna av projektet är ”1. Bibliotekariernas självkänsla och stolthet stärks. 2. Bibliotekarierna blir utmanade. 3. Allmänhetens bild av bibliotekarierna blir mycket mer positiv än tidigare när ett SM i bokberättande för bibliotekarier arrangeras.” Även under rubriken målgrupp i ansökan postuleras ett antal effekter: ”1. Allmänheten kommer att bli informerade, upplysta och underhållna av bibliotekarier som de inte visste kunde förmedla litteratur så professionellt och underbart på scen [...] 2. Bibliotekarierna kommer att växa flera cm i stolthet och styrka.” Den starka övertygelsen om projektets positiva effekter är påfallande – här finns helt enkelt inget utrymme för

tvekan. Detta projekt illustrerar också ett annat återkommande drag i hur projekten motiverar sig själva. Det handlar ofta om en dubbel motivering: projekten skall både skapa intresse för och stärka litteraturläsningen och skapa intresse för och stärka biblioteket och dess verksamheter.

Nu skulle man ju kunna invända att tvärsäkerheten angående de positiva effekterna i dessa två exempel beror på kontexten. Det handlar om ansökningar där man från finansärens sida kräver att de förväntade effekterna skall uppges. Då finns det givetvis en risk att de sökande så att säga tar i lite extra för att framhäva projektets förtjänster – man kan tala om ett slags *projektansökningslogik*. Det ligger mycket i det. Ett annat sätt att betrakta fenomenet på är att projektansökningslogiken och myten om den goda litteraturen samspelar med och förstärker varandra. Båda har som utgångspunkt en övertygelse om litteraturens och läsningens godhet – och dess goda effekter.

Vad säger materialet om genre och urvalsprinciper? Det förekommer få explicita resonemang om detta i ansökningarna. Ett övergripande intryck är att man utgår från ett tänjbart och flexibelt genrebegrepp och ett urval som anpassas efter projektens lokala syften och villkor. Några exempel på hur genre- och urvalsfrågan aktualiseras i projekten skall nu ges. Ett sätt att tänka kring genre är i termer av förmodad matchning med en viss målgrupp. Ett av projekten handlar om att arrangera en litteraturfestival på temat ”Krig och fred”. Även om målgruppen var den breda allmänheten framkommer det i redovisningen av projektet att man särskilt vinnlagt sig om att locka män till festivalen. Man har ”riktat specialinbjudningar till manligt dominerade arbetsplatser som Volvo och Ålö maskiner [...] Fler män än tidigare besökte littffesten – kanske bidrog den riktade marknadsföringen samt att temat var Krig och fred” (P16). Andra exempel på detta kan handla om att bredda eller nischas litteratururvalet för att matcha låntagarnas etniska och språkliga mångfald (P13, P17, P21, P23). Även genus och generation är variabler som används för att göra ett visst urval: ”Ett

genusperspektiv kommer självklart att anläggas. Man kan aktivt arbeta med genrer och teman som appellerar till olika kön, såväl som åldrar” (P21). Även regional och lokalhistorisk nischning förekommer. Ett projekt vänder sig specifikt till målgruppen hörselskadade (P1). I redovisningen av projektet anges en rad syften som handlar om att uppmärksamma och underlätta för målgruppen att ta aktiv del i kulturutbudet och att öka intresset för litteratur. Tjugofem författarevenemang har arrangerats och urvalet författare är, utan att motiveras, strikt geografiskt – författarna kommer alla från eller har skrivit om Norrbotten, med ett undantag – Björn Ranelid, som kvalificeras genom att han har tinnitus och pratar om sitt funktionshinder. Detta ”matchningstänkande” kan ha både för- och nackdelar. Lokalhistoriskt förankrade arrangemang svarar till exempel säkert många gånger mot ett faktiskt intresse och behov hos vissa grupper av låntagare. Nackdelen kan vara ett lite mekaniskt och reducerande sätt att gruppera ihop en viss bestämd sorts litteratur med en viss bestämd målgrupp. Riskerna med detta har uppmärksammats i forskning om litteraturundervisningen i skolan. Elever som går yrkesförberedande program i gymnasieskolan får i sina läromedel ofta en mycket tillrättalagd och begränsad repertoar av litterära texter att arbeta med: dikter och noveller om bilar för fordonseleverna och om byggjobbare för byggelever (Waltå 2011). Kan en människas läsintresse reduceras till sitt kommande yrke, sin hembygd, sitt funktionshinder, sin kulturella bakgrund ...? Är inte ett av de starkaste argumenten för läsning att man i litteraturen inte bara kan känna igen sig utan också överskrida sina egna erfarenheter, att möta den Andre och det radikalt annorlunda? I vilket fall visar ”matchningstänkandet” att frågan om genre inte bara handlar om gemensamma textuella egenskaper hos litterära verk, utan också om föreställningar om läsarnas intressen, erfarenheter och värderingar. Genre är en social institution som kategoriserar litteraturen, men också vår kunskap om världen (Frow 2006).

En annan ingång till frågan om urval ges i ett projekt som vill implementera tekniska lösningar för personliga bokrekommendationer på biblioteken (P 9). Här

delegeras så att säga en del av makten att styra urvalet till låntagarna, vars betygsättning av tidigare böcker förs in som en parameter. Gränserna mellan bibliotekets personal och låntagarna skall aktivt luckras upp i ett annat projekt (som dock rör skolbibliotek). Projektet syftar till att öka intresset för läsning hos elever på mellanstadiet genom att låta dem ta ett större ansvar för skolbiblioteket. Eleverna skall vara delaktiga i urval och inköp av böcker samt även fungera som litteraturförmedlare genom att recensera och betygsätta böcker (P24).

Ett tredje sätt, det mest explicita, som genre och urval blir synligt på i materialet är genom fokusering av särskilda genrer. Här utmärker sig ett antal projekt som prioriterar lyrik, klassiker och smalare litteratur. Projektet "Bibliotekets bokbazar" (P3) är ett sådant projekt, vars mål just är att "[l]yfta fram den

smalare litteraturen, speciellt lyrik, i ett samarbete mellan bibliotek, förlag och bokhandel". I projektet har man utvecklat kontakter med bokförlagen, och särskilt de mindre förlagen som har svårt att nå ut med sin utgivning har visat stort intresse. Man har arbetat med att gestalta ytor för bokbazaren på biblioteken och arrangerat tjugo olika program. Två andra projekt vill slå ett slag för poesin inom ramen för litteraturfestivaler. "Kristianstad poesifestival 2009" (P6) söker särskilda medel för att presentera poesi på sin ordinarie bokfestival. Motiveringen är att:

Poesi som litterär form är väl lämpad för scenframträdanden, men tyvärr som konstform har poesi lite svårt att hävda sig. Många skriver poesi och det finns många som vill visa upp sig för den breda allmänheten. Tyvärr kan inte Kristianstads bokfestival klara ekonomiskt att visa på den bredd av poeter som de vill. (P6)

Resonemanget sätter fingret på en intressant och välbekant paradox. Poesi som genre är uppenbarligen mycket populär att skriva – men inte att köpa och läsa. Också projektet "Poesifestivalen i Härnösand som 10 års jubilerar!" (P16) har som målsättning att öka intresset för denna genre:

Ambitionen är att hålla poesin levande i Väster-norrland, att skapa flera olika estrader och möjligheter för amatörer och professionella poeter att mötas och att få chansen att framträda för en alltmer kunnig och intresserad publik. Vår önskan är att bjuda in till en mångkulturell, åldersblandad, tillgänglig och öppen scen, som både ska utmana, beröra och ha en stark igenkänningsfaktor. Vi vill ge unga poeter chansen att framföra egna dikter och även inspireras av de redan etablerade. Vi vill lyfta fram den fantastiska och egenartade poesi som förstånds-handikappade skapar. Vi vill också avdramatisera poesin och väljer därför att dyka upp på flera olika platser i Härnösand och i miljöer som ska upplevas som nära och lättillgängliga. (P18)

Projektet drivs tydligt av vad man skulle kunna kalla en kulturdemokratisk strävan och vill ”sänka tröskeln in till poesins finrum”. Den vanliga uppfattningen om poesi som finkulturell, svår och konstig skall utmanas. I samklang med detta förhållnings-sätt genomsyras ansökan av en *urvals- och målgruppspluralism*. Variabler som åberopas är region, generation, funktionshinder, etnicitet/kulturell identitet, amatör/professionell.

Ett uppmärksammat projekt är ”Biblioteket, boken och den långa svansen” (P11; se även slutrapporten av Frid m.fl (2012)). Målen är flera men handlar i första hand om att lyfta fram smalare och äldre litteratur. Man vill ”hitta metoder och arbetssätt som utvecklar förmågan att knyta samman dagsaktuella frågor och medier med äldre material och författarskap”. Det litterära samtalet skall fördjupas och vidgas. Man vill visa att biblioteket inte bara är ett arkiv, och inte heller ”en bokhandel med kommersiella syften”. Även detta projekt drivs av ett folkbildningsideal med ambitionen att göra klassikerna och den äldre litteraturen relevanta för samtiden. Rent konkret har man bland annat arbetat med tematiska skyltningar där äldre verk står sida vid sida med nutida verk som influerats av de äldre. Författarsamtal, bokcirklar och skapande av webbplatser hör också till bilden. I redovisningen av projektet förs ett resonemang om eventuella risker:

När vi arbetar med den äldre och smala litteraturen finns det en risk att vi blir alltför introverta och därmed riskerar att endast nå ”de redan frälsta” och litteraturkunniga. Det finns hos oss som arbetar på bibliotek en ibland överdriven samlariver och ett intresse för det udda och exklusiva som gör att vi tappar perspektivet kring det som är vårt egentliga uppdrag som folkbibliotek. Risken är då att vår exponering av den äldre litteraturen blir alltför ”museal” och därmed ointressant för dem vi vill nå. Om vi inte tydligt visar på kopplingen mellan samtid och dåtid och för en levande diskussion kring detta kan projektet riskera att bli alltför slutet och smalt. (P11)

Här ser vi på ett intressant och tydligt sätt hur frågorna om genre, urval och målgrupp hänger intimt samman. För biblioteken räcker det inte med att lyfta fram litteratur som anses ha särskilt hög kvalitet eller klassikerstatus. Liksom i skolans svenskundervisning måste litteratururvalet *kvalificeras*, dvs. dess värde och funktion för dagens presumtiva läsare måste tydliggöras och diskuteras. Annars är risken stor att den erbjudna litteraturen negligeras eller avvisas av alla utom de ”redan frälsta” (jfr. Malmgren 1981).

Hur förhåller sig projekten då egentligen till frågan om litterär kvalitet? De flesta projekten för inga explicita resonemang om detta utan tycks utgå ifrån eller underförstå att det kommer att röra sig om hög och god kvalitet på den litteratur som förekommer. Det ligger i linje med det för givet tagande av litteraturens och läsningens godhet som är ett stående inslag och starkt element i myten om den goda litteraturen. Det finns dock ett par undantag. Projektet ”Bokpuffen – lässtimulans på nya arenor” (P14 och uppföljningsprojekt P25) har som övergripande mål att genom inläsning av inledningar till skönlitterära verk, så kallade bokpuffar tillgängliga på en webbplats, öka intresset för läsning och kunskapen om litteratur. Varje vecka läggs tre nya bokpuffar ut – en barn- och ungdomsbok, en nyutgiven bok och en klassiker (P25). Målgruppen är bredast möjliga och projektet vill särskilt arbeta med ett vidgat klassikerbegrepp och ett uppmärksammande av icke-västerländsk litteratur. Metoden som utvecklas skall ”locka till ökad läsning, tillägnande och kunskap om litteratur som konstform och konstnärlig upplevelse”. Projektet utgår från ett ”kvalificerat medvetet kvalitetstänkande i urvalsarbetet”. Projektet verkar drivas av ett intressant dubbelt syfte – å ena sidan att bredda litteratururvalet geografiskt/kulturellt och genom att vidga vad man normalt menar med en klassiker; å andra sidan att lyfta fram litteraturens unicitet:

Bokpuffen.se låter texten tala för sig själv bokstavligt talat. Den visar på litteraturens egenvärde som konst genom att låta inledningen av boken vara det som lockar till läsning av

hela boken. Litteraturen är stark och enastående som konststart och den förmedlas på ett unikt och uppskattat sätt via Bokpuffen. (P 14)

Projektet talar också explicit om smak. Bokpuffen både ”vidgar och fördjupar litteratursmaken” och ”ger litteraturtips om det läsaren inte visste att den ville ha”. Projektets underliggande värdegrund och ideologi kan beskrivas i termer av folkbildning och public service. Man kan därmed också ana en implicit kritik av kulturpolitiska positioner som istället låter sig vägledas av marknadstänkande, public choice, och en ”ge låntagaren vad låntagaren vill ha”-mentalitet. Att detta är en högst levande konflikt och problematik på biblioteken kommer jag att återkomma till i samband med analysen av intervjumaterialet – där detta framkommer mycket tydligt.

Ett av projekten sticker ut genom att göra kvalitetsfrågan till ett explicit och bärande innehåll. Det gäller det uppmärksammade projektet Musa (Metodutveckling i skönlitterärt arbete, P4). Utgångspunkten är att biblioteken efter många år av teknikprioritering nu måste återerövra uppgiften att ”inspirera till fördjupad läsning av skönlitteratur”. Projektets stomme är en omfattande distanskurs, motsvarande tio veckors studier, och har följande huvudsakliga innehåll: läsarstudier; förmedlarrollen; planering av det skönlitterära beståndet; konstnärlig kvalitet och värdering av litteratur; strategier och utvecklingsplaner för arbetet med skönlitteraturen; praktiska tillämpningar. I den bifogade kursbeskrivningen är det slående att man försöker föra samman konkret metodutveckling med riktigt grundläggande frågor som:

- Vad är skönlitteratur?
- Varför finns det skönlitteratur?
- Vad läser vi för något? Vad läser andra?
- Vad är kvalitet?
- Hur finner man skäl för sina värderingar?

- Hur inspirerar man till fördjupad läsning?
- Hur gör man biblioteket till en litterär mötesplats?
- Hur ser bibliotekets ansvar för det skönlitterära beståndet ut (inköp, urval, kanon)?
- Hur skapar man ett samlat perspektiv (nya böcker och gamla, klassiker, kulturarv i en globaliserad värld)?

Projektet tycks utgå från den inte bara produktiva utan enligt min mening nödvändiga tanken att teori och praktik måste gå hand i hand. Genom att ställa just de grundläggande frågorna om litteraturen kan osynliga och rutiniserade inslag i praktiken framträda och bli föremål för reflexion, diskussion och eventuellt förändring. Grundfrågorna sammanfaller till stora delar med de frågor jag inledningsvis lyfte fram som viktiga för en litteratursyn att idealt sett kunna förhålla sig till. Det är givetvis ingen slump att dessa frågor också är litteraturdidaktikens grundfrågor. En svensklärare måste utveckla en didaktisk läsart (Thorson 2009) och inför litteraturundervisningen reflektera över och ta ställning till vad, hur, varför och vem som skall läsa. Något liknande verkar Musa eftersträva för bibliotekariernas del.

Innan jag går över till enkät- och intervjumaterialet skall jag kort formulera några övergripande iakttagelser om litteratursynerna i projektansökningarna. Med få undantag rör det sig i projekten om ett för givet tagande av litteraturens och läsningens godhet och positiva effekter. Det förekommer få problematiseringar av eller välunderbyggda argument för detta grundelement i myten om den goda litteraturen. Det är befogat att tala om en naturalisering av litteraturens och läsningens värde.

Liksom i skolans svenskämne (Persson 2007) har vi att göra med en *legitimeringspluralism*. En mängd olika motiveringar till de läsfrämjande projekten anges, från

demokrati och integration av invandrare till språkutveckling och skapande av goda läsare. Dessa motive- ringar kan i sig vara hur bra som helst, men ofta staplas så att säga motiveringar och positiva effekter på varandra i en spretig mångfald. En sammanbindande argu- mentation eller överordnad och reflekterad motivering är ovanlig. Legitimeringarna är förvisso explicita, men påfallande svaga.

När det gäller genre och urval arbetar man med flexi- bla och tånjbara tillämpningar som ofta är anpassade efter projektets lokala syften och villkor. Matchningar av litteratururval och specifika målgrupper är vanligt förekommande. I de fall en viss genre prioriteras ges det sällan explicita argument för det. Undantag ut- görs av ett par projekt som vill satsa på och lyfta fram smalare och äldre litteratur, lyrik, litteratur från andra språk- och kulturområden samt klassiker. Här kan också explicita diskussioner och problematiseringar av själva begreppen klassiker och kvalitet förekomma.

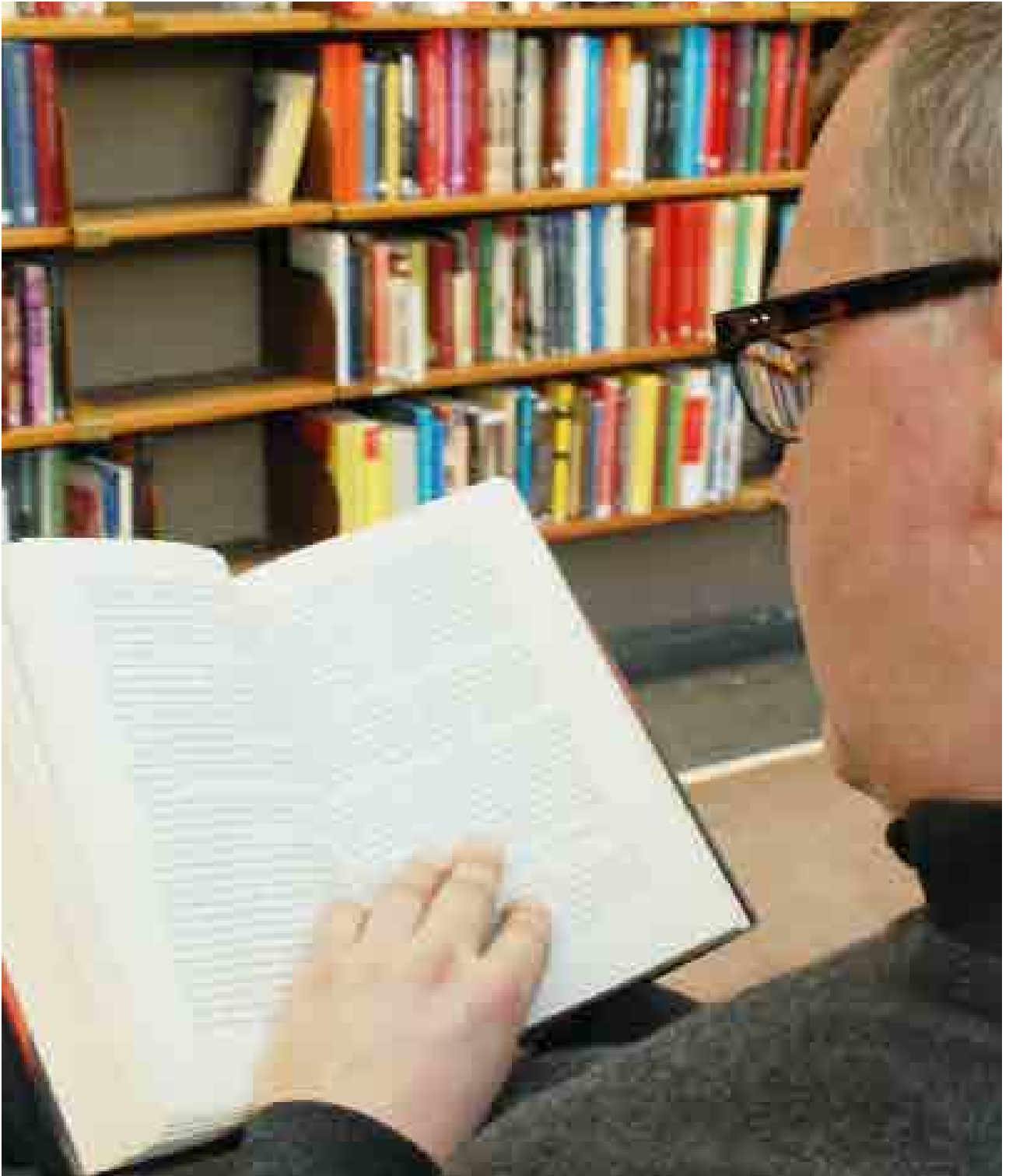
Det är också slående att det nästan aldrig förekommer några referenser till relevant forskning. Detta kan sä- kert till viss del förklaras av att omfattningen av den som tidigare nämnts är liten. Det skulle också kunna bero på att kontaktytorna och dialogerna mellan bib- liotek och forskning är bristfälliga. Ett annat genom- gående intryck är att de allra flesta projekten är lokalt och inte nationellt förankrade.

Mest överraskande var för mig något som *inte* finns i projektansökningarna, men som jag hade väntat mig. Jag tänker på förekomsten av en tydlig fiende eller hot- bild som de läsfrämjande projekten skall motverka. Ur ett historiskt perspektiv har biblioteken liksom skolan tillhört samhällets smakfostrande institutioner. Sko- lans svenskämne fick till exempel tidigt den dubbla upp- giften att med sin litteraturundervisning både främja den goda boken och motverka den dåliga litteraturen och kulturen (Thavenius 1991). Som en särskilt viktig fiende har man betraktat populärkulturen. De olika benämningarna på fienden har varierat – masskultur, triviallitteratur, skräplitteratur osv. – men gemensamt för denna med moderniteten jämgamla och seglivade

kulturkamp har varit en stark övertygelse om att den osunda, skadliga, förråande, massproducerade, ytliga osv. kulturen bäst bekämpas med den högtstående och goda litteraturen (Persson 2000; 2002). Kultursociolo- gen Mats Trondman (1996) talar t.ex. i sin analys av de storskaliga statligt initierade satsningarna på att föra in mer kultur i skolan under 1980- och 1990-talen om en *motverka-mentalitet*, där det viktigaste verkar vara att bekämpa allt som man uppfattar som dålig kultur.

Att denna logik också varit aktuell i biblioteksvärlden vi- sar t.ex. Mats Schagers och Göran Ternebrandts under- sökning av deckarens ställning på folkbiblioteken under 1900-talet. Även om genren aldrig helt har bannlysts så har den med jämna mellanrum fungerat som ett ”slag- trä i den ständigt pågående urvalsdebatten” (Schager & Ternebrandt 1999, s. 135). Ett återkommande mönster är att det bland ”biblioteksfolket förekommer att man ser en oförenlighet mellan målen att verka för folkbild- ning och det att tillhandahålla förströelseläsning” (ibid., s. 146). Det är först under 1990-talet som en mer liberal inställning till populärlitteratur blir framträdande (ibid.). Det dubbla uppdraget – främja det goda, motverka det onda – lyfts även fram i Åse Hedemarks (2009) studie av biblioteksdebatter i svenska medier från 1970 och framåt. I det hon kallar *den bokliga diskursen* är en viktig del av bibliotekets legitimitet dess funktion som motvikt till marknadskrafterna, vilket ju är helt i samklang med nyckelformuleringen i 1974 års kulturproposition om att ”motverka kommersialismens negativa verkningar”. Hedemark skriver:

Det finns ett påtagligt normativt drag i denna diskurs som understryker vikten av kvalitet i exempelvis in- köpspolicy. Vad kvalitetslitteratur är eller hur begrep- pet kan definieras finns inga egentliga diskussioner kring, snarare råder ett slags för givet tagande som innebär att det är synonymt med skönlitterära klas- siker. Den bokliga diskursens syn på användare tar sig uttryck i en bildande och fostrande syn på bib- liotekets roll i förhållande till användarna. Ofta ut- trycks detta i uttalanden där användarna framställs som omedvetna om vad som är bäst för dem och att det – om de får möjlighet att välja fritt – leder till

att det i första hand är den banala underhållningslitteraturen som nyttjas. (Hedemark 2009, s. 150)

Till riskgrupperna räknas inte minst barn och ungdomar, och argumenten känns enligt Hedemark igen från dem som var aktuella redan i början av 1900-talet. ”Med sådana argument legitimeras biblioteket framför allt genom sin funktion som motvikt till andra verksamheter och aktiviteter som kan vara lockande men inte lämpliga för ungdomar. Exempel på aktiviteter som i debatterna lyfts fram som olämpliga för ungdomar är fylleri samt konsumtion av populärkultur” (ibid., jfr. Persson 2000).

Det slående är alltså att det inte finns några som helst spår av denna motverka-mentalitet i projektansökningarna. Den i myten om den goda litteraturen så starka föreställningen om att ett viktigt syfte med den goda litteraturen är att motverka den dåliga kulturen är frånvarande. Även här finns paralleller till skolans litteraturundervisning. I styrdokumenterna som reglerar svenskämnet finns varken 1994 eller 2011 någon klart utpekad fiende som det är den goda litteraturens uppgift att bekämpa. Så sent som i Lgr 80 var den dualistiska kultursynen tydligt framskrivnen, komplett med formuleringar om att motverka den kommersiella kulturens negativa inflytande (Persson 2007, 2012). Men betyder det att skolan och folkbiblioteket nu definitivt lämnat en gammal hierarkisk kultursyn bakom sig, att pluralism och acceptans nu på ett okomplicerat sätt är rådande? Som vi kommer att se i nästa avsnitt förhåller det sig inte så enkelt. Som kulturteoretikern Tony Bennett (2007) har poängterat ligger det i kulturinstitutionernas uppdrag, även om det inte är uttalat, att *både* skapa kulturella distinktioner och hierarkier *och* att öka kulturens tillgänglighet. Bennett kritiserar här sociologen Pierre Bourdieu för att ensidigt fokusera den del som handlar om att skapa distinktioner:

This remains a continuing aspect of the social inscription of aesthetic discourses, one of the ways in which relations of autonomy and hete-

ronomy have been “emplotted” in the aesthetic regime of the arts. Bourdieu’s neglect of these considerations means that he ignores what has been and remains a tension within the rhetorics and practices of the public cultural institutions developed in the nineteenth century – art galleries, libraries, concert halls – to the extent that these have operated both as key sites for the operation of practices of distinction while also, and often at the same time, aspiring to function as institutions of civic governance committed to spreading the reach of art. (Bennett 2007, s. 219)

Denna dubbelhet har klara beröringar med det element i myten om den goda litteraturen som består av den samtidiga förekomsten av en inkluderande retorik och en exkluderande praktik. Elementet lyser som sagt med sin frånvaro i projektansökningarna. Men finns det några spår av det i de delar av materialet som nu skall diskuteras, enkäterna och intervjuerna? Kan det till och med vara så att en invertering av mytelementet kan skymtas, dvs. en exkluderande retorik och en inkluderande praktik?

Enkäter och intervjuer

I det här avsnittet kommer jag först att göra några korta nedslag i enkätmaterialen för att se om det går att utläsa något om litterär smak i det. Därefter följer en analys av intervjuerna utifrån samma kategorier som i analysen av projektansökningarna: urval, genre och kvalitet. Störst vikt kommer att läggas vid kvalitet, och kopplingar kommer här också att göras till smak.

Enkäterna visar att informanternas attityder till skönlitteratur är mycket positiva. Att ingen av de tillfrågade svarar att de aldrig läser en tryckt bok på fritiden är kanske inte så förvånande, men att 75 % läser tryckt bok 6-7 gånger i veckan placerar gruppen långt över genomsnittsläsaren i landet. I svaren på frågorna om ”vad böcker betyder för dig” framträder ett tydligt mönster. En förkrossande majoritet tycker

att läsa/höra böcker är bland det roligaste som finns och menar att det skulle kännas konstigt att inte ha någon bok att läsa/höra. Alla utom 1 person har alltid en bok på gång. Den starkt positiva inställningen till boken innebär dock ingen ensidig medieanvändning. Man kan konstatera att informanterna uppvisar ett brett och varierat mediebruk som inbegriper kvällstidningar, veckotidning/tidskrift, internet, radio, bio, TV, DVD och läsning på läsplatta.

När det gäller läsning för nöjes skull uppger ingen informant att de aldrig läser romaner. Flertalet läser romaner flera gånger i veckan. Två tredjedelar svarar att de inte har någon lästid i tjänsten, men flera menar att gränserna mellan läsning för arbetet och nöjesläsning kan vara flytande. Av genrelitteraturen är deckare mest populär. Även facklitteratur samt memoarer och biografier framstår som attraktiv läsning. Poesi är däremot ingen populär genre, varken för nöjesläsning eller för arbetet. 7 personer läser aldrig poesi för arbetet och 4 läser aldrig för nöjes skull. Ingen läser poesi flera gånger i veckan. Poesiläsarna fördelar sig i övrigt uteslutande på svarskategorierna ”någon gång per år” och ”någon gång i kvartalet”.

Vilka litterära preferenser har då informanterna (jag kommenterar inte här frågorna om facklitterär läsning)? På frågan ”Nämndin din senaste lästa/hörda skönlitterära bok i jobbet” uppges följande (hälften av informanterna har ej lämnat något svar): Tomas Tranströmers *Samlade dikter*, Elisabet Nemerts *Ljusets dotter*, Gaile Parkins *Mrs Angels tårtbageri*, Jan Fridegårds *Yxskafte*, François Mauriacs *Ormboet*, Elin Wägners *Norrtullsligan*, Anna-Karin Palms *Målarens döttrar* samt Anna Ehrings *Syltmackor och oturslivet*. På frågan ”Nämndin din senaste lästa/hörda skönlitterära bok privat” har samtliga informanter svarat. Tre informanter har läst samma bok, Kerstin Ekmans *Grand final i skojarbranschen*. Två har läst Jussi Adler-Olsens deckare *Fasanjägarerna*. Övriga informanter har uppgett följande titlar: John Le Carrés *En perfekt spion*, Eva-Marie Liffners *Lacrimosa*, Tatiana de Rosnays *Huset du älskade*, Arto Paasilinnas *Paradisets fångar*, Denise Rudbergs *Två*

gångar är en vana, Haruki Murakamis *1Q84* del 3, Karl Ove Knausgårds *Min kamp* del 2-3, Susan Abulhawas *Morgon i Jenin*, Eleanor Cattons *Repetitionen* samt Hans Koppels *Kommer aldrig mer igen*. En informant uppger tre titlar: Jón Kalman Stefánsson *Himmel och helvete*, Jan Guillous *Brobyggarna* och Tranströmers *Minnena ser mig*.

Det är naturligtvis omöjligt att dra några direkta slutsatser utifrån ovan nämnda författare och titlar. Man kan försiktigtvis ändå göra några iakttagelser. Merparten av böckerna hamnar inom det breda kvalitetslitterära skiktet. Genrelitteratur finns representerad, men sparsamt: vi finner tre kriminalromaner (Adler-Olsen, Le Carré, Coppel). Kriminalromanen hör ju till de ”högre” delarna av populärlitteraturen (kanske bör även Guillous *Brobyggarna* räknas dit), och det är slående men kanske inte så förvånande att den mer bespottade genren chic lit endast representeras med en titel, Denise Rudbergs *Två gånger är en vana*. Det stora flertalet av titlarna är helt samtida, även om ett par klassiker också nämns (Fridegård, Mauriac och Wägner). Urvalet uppvisar en kraftig slagsida åt svensk och västerländsk litteratur. Med undantag från Tranströmer saknas också poesi bland titlarna. Riktigt smal och experimentell litteratur lyser helt med sin frånvaro.

Också när frågan gäller ”en bok som gjort särskilt intryck på dig” blir utfallet i grova drag som ovan. Den stora skillnaden är att antalet klassiker nu ökar. Så nämns exempelvis Herman Hesses *Siddharta*, George Eliots *Middlemarch*, Tolstojs *Anna Karenina*, Jane Austens *Stolthet och fördom* och Ernest Hemingways *Den gamle och havet*. Bland de svenska titlarna återfinns bl.a. Lars Ahlins *Tåbb med manifestet*, Per-Anders Fogelströms *Mina drömmars stad* och Jan Fridegårds *Lars Hård-trilogi*. Men också helt samtida författare förekommer, däribland Knausgård, Patti Smith och Bengt Ohlsson. Den enda icke-västerländska titel som nämns är Chimamanda Ngozi Adichies *En halv gul sol*. Mötet med det icke-västerländska finns representerat

rat i biografiform av boken *Gift med en beduin* av Marguerite van Geldermalsen. Sammantaget uppvisar titlarna en klar dragning åt den breda epiken, gärna med någon form av verklighetsbakgrund. Historiska romaner och arbetarlitteratur är framträdande i urvalet. Populär- och genrelitteratur förekommer i princip inte, och det samma gäller för poesin och den avantgardistiska litteraturen. De saknade genrerna och litteraturformerna kan naturligtvis inte tas som intäkt för att informanterna aldrig läser eller uppskattar dem. Man får som sagt vara försiktig med slutsatserna.

Om man jämför med en läsванеundersökning som fokuserade på blivande lärare (Jönsson & Eriksson 2003) kan man konstatera att våra informanter i långt högre utsträckning hamnar i kategorin "Be-roende", där bokläsning uppgavs spela en stor och viktig roll. Ingen av våra informanter hamnar i kategorin "Likgiltig", något som en tiondel av lärarstudenterna gjorde. Nästan var femte student uppgav därtill att han eller hon aldrig läste en bok på fritiden, vilket kan jämföras med bibliotekspersonalen i vår undersökning, där ingen svarar att de aldrig läser en tryckt bok på fritiden. I en annan undersökning som enbart behandlade blivande svensklärares läsvanor nyanseras dock bilden: Intresset för skönlitteratur är klart större än för befolkningen i övrigt och endast 7 % av informanterna hör till gruppen icke-läsare (Petersson 2009).

Våra informanter tycks i jämförelse med de blivande lärarna ha en mer elaborerad smakprofil. Klassiker och samtida kvalitetslitteratur dominerar om man ser till senast lästa bok och bok som gjort särskilt intryck. För lärarstudenterna gällde att den bok som gjort särskilt starkt intryck på dem i hög grad sammanföll med den senast lästa boken. Tio-i-topp-listan över den senast lästa boken visade sig i sin tur vara till förväxling lik bestsellerlistan vid tiden för undersökningens genomförande (Jönsson & Eriksson 2003). I undersökningen som enbart fokuserar på blivande svensklärare framträder följande mönster när frågan var att nämna något verk som gjort stort intryck:

Störst genomslag har de riktiga storsäljarna fått, de som gärna marknadsförts som verklighetsbaserade biografier och handlar om människor i svåra situationer, inte sällan med invandrar- och kulturmötesproblematik som *Gömda*, *En blomma i Afrikas öken* och *Mahmoodyns Inte utan min dotter*. (Petersson 2009, s. 25)

Den mer eller mindre självbiografiska så kallade fiktionslitteraturen som uppenbarligen favoriseras av blivande lärare förekommer mycket sparsamt i svaren från våra informanter. Här finns alltså en tydlig markering både "nedåt" och "uppåt". Med undantag från några deckare lyser populärlitteraturen (bestsellers, faktion, romantik, skräck, sf, fantasy) i stort sett med sin frånvaro. Det samma gäller som sagt delar av den "högre" litteraturen: poesin och den mera experimentella, avantgardistiska litteraturen. Även om inga bestämda slutsatser om smak kan dras utifrån enkätmaterialen är ändå likheterna med resultaten i

Jofrid Karner Smidts undersökning av norska bibliotekariers litterära smak slående:

Surveyresultatene tegner et bilde av bibliotekarenes smak som en smak i midtsjiktet mellom storproduksjonens og den begrensede produksjonens pol. Den inkluderer bestselgere som har lav prestisje hos den litterære eliten, men utgis på kulturforlagene, men avgrenser seg tydeligere mot den populære serielitteraturen og forfatter-skap utgitt på populærlitteraturforlagene. Det er også relativt liten interesse for eksperimentell litteratur, og interessen for nye litterære trender er et incitament til lesning av skjønnlitteratur for mindre enn en femtedel av bibliotekarene. Derimot indikerer bibliotekarenes registrering av litterære opplevelser at interessen for klassikere innenfor den tradisjonsrike sosiale realisme og psykologiske realisme er betydelig. Bibliotekarenes litterære smak kan på grunnlag av surveyundersøkelsen foreløpig beskrives som en mainstream- eller mellomsmak med relativt stor bredde. (Karner Smidt 2002, s. 139)

Vi får anledning att återvända till frågan om smak i den kommande analysen av intervjumaterialet. Först kommer jag emellertid att kort kommentera detta material utifrån kategorierna urval och genre.

När det gäller urvalskriterier som blir synliga i intervjuerna kan man se flera likheter med dem som förekom i projektansökningarna. Så förekommer det till exempel resonemang om böcker riktade särskilt till prioriterade målgrupper som barn/unga, invandrare, låntagare med lässvårigheter och efter-satta grupper i fråga om bibliotekets tillgänglighet. Också det geografiska och lokalhistoriska perspektivet återkommer. En klar majoritet av informanterna svarar ja på frågorna om det tas någon hänsyn till detta perspektiv i programverksamheten och vid inköp av skönlitteratur. Två informanter påpekar att kvalitetskraven då tenderar att sänkas. Den ena av dem uttrycker det så här: ”Det spelar ingen roll hur dåligt det är om den personen bor i vår

kommun så köper vi in den. Där har vi ett uppdrag, vi är tvungna att ha det urvalet” (Int. 3).hänvisningar till intervjuer görs genom (int1) osv. På frågan om vem som bestämmer över urvalet framträder ett par tydliga aspekter. Inköspolicy och diskussioner av konkreta inköp tycks i hög grad vara decentraliserade. ”Det gör man på respektive verksamhetsområde och hur man där fattar beslut får du kolla med dem. Varje filial tar sina egna beslut. Framöver kommer vi att ta en diskussion kring hur mycket vi ska lägga på olika medietyper och hur mycket som ska satsas på barn kontra vuxna” (Int. 1). Inköpen verkar hanteras enligt en ganska strikt arbetsdelning och flera av informanterna efterlyser mer av gemensam diskussion och samordning. En intressant (och mycket komplex) fråga är givetvis vilka faktorer som konkret påverkar de inköp som görs. I intervjuerna lyfts efterfrågestyrningen fram som en viktig faktor. Låntagarnas faktiska eller förmodade önskemål spelar en stor roll för bokbeståndets utseende. Om detta är i princip alla överens. Däremot går åsikterna isär huruvida det är bra eller dåligt, något som jag strax skall återkomma till. En annan aspekt av vem eller vad som bestämmer urvalet blir synlig i svaren på frågan ”Hur orienterar ni er inom området?” Bibliotekstjänsts sambindningslistor nämns av alla, men många menar att de spelar en mindre roll nu och att de på sikt kanske inte ens kommer att finnas kvar. Andra källor för orientering inom det skönlitterära området som framhävs av många är tidskriften Svensk Bokhandels stora vår- och höstnummer samt tidningarnas kultursidor. Övriga källor som nämns är internet/bloggar, radio och teve, förlagsinformation, bokhandeln, läsecirklar, bokklubbar och tidskrifter. Det hade varit intressant att mera ingående studera hur dessa påverkansfaktorer samspelar (eller motspelar) i arbetet med bokinköpen, men det faller dessvärre utanför ramarna för denna studie och för vad vårt material medger för slutsatser.

Nära förbundet med urvalet är ju frågan om genre. Frågorna gällde hur man ser på genre, vilka som

används och lyfts fram, och om det finns några problematiska genrer. I ett par av intervjuerna påtalas att ”genretänkandet” är mer restriktivt för vuxenlitteraturen än för barnlitteraturen (Int. 1, 2). Annars lyfts genomgående ett antal genrer fram som man menar typiskt är sådana som bryts ut och får egen placering: deckare, fantasy, science fiction och tecknade serier. Temporära temaskyltningar och exponeringsytor för andra genrer är också vanliga (Int. 11, 12). I en av intervjuerna framkommer emellertid en systematisk och långt driven genreuppdelning:

Vi har deckare, skräck, romantik, chic lit, humor, lad lit, nobelpristagare (årets projekt), allt vi köper nytt hamnar i genre men det gamla hamnar där efterhand. Vi gillar genre, det underlättar för låntagarna. De kan hitta andra författare inom samma område, sådana de inte kände till tidigare. Lånen har ökat sedan vi började med genreindelning. Böckerna får en ny chans när man sätter in dem i en genre. (Int. 10)

På frågan om det finns några problem med genreindelning säger samma informant att det kan bli gränsdragningsproblem: en bok kan tillhöra flera genrer och en författare kan skriva i flera olika genrer. Det kan bli förvirrande för låntagaren. Dessa problem nämns också i flera av de andra intervjuerna. Fördelarna med genre som lyftes fram ovan har, menar en annan informant, också en baksida: ”Det är så lätt att fastna i en genre. Letar man deckare bland de andra böckerna kan man hitta något man inte annars skulle ha tagit. Man får nya ingångar till skönlitteraturen. Sen kan man märka dem, det är en annan sak” (Int. 13). Genre kan alltså vara ett tveeggat svärd och både uppfattas som berikande och begränsande. En förklaring till det är att genre som begrepp och fenomen i vissa centrala avseenden länge haft en negativ klang inom det litterära etablissemanget (Persson 2001). Genre har förknippats med formelberättande och populärlitteratur. Litteratur med anspråk på originalitet skall inte lägga sig till rätta i en redan väletablerad genre utan bryta mot genresystemet och skapa något nytt och eget. Om genrelitteraturen är stagnerad riskerar, så lyder denna

logik, dess läsare också att bli det. Och därmed har vi redan tagit ett stort kliv in på frågorna om kvalitet och smak – som skall få avsluta detta avsnitt.

Skall biblioteken smakfostra låntagarna eller helt enkelt bara ge dem det de vill ha? Det har varit en lång och seglivad tvistefråga inom biblioteksvärlden (likasom inom utbildningsväsendet och andra kulturinstitutioner). Att detta fortfarande är ett levande dilemma blir tydligt i intervjuerna. Några exempel:

På inköpsmötena pratar vi om det [kvalitet] hela tiden. Tänker mer på om det kommer att lånas eller inte. Vi har inte biblioteket för vår skull, det är inte vår lekstuga. Hur legitimerar vi vår verksamhet? Vi köper för våra låntagare men även med tanke på vad vi vill ha kvar ett tag. Vi vill ha ett öga på det bestående. Vi har väldigt lite tantsnusk, med obscena omslag. Så det har vi kanske någon gång sagt nej till. (Int. 10)

Det är klart att vi skall tillmötesgå det folk vill ha men det är också så att vi måste orientera oss självständigt och förhålla oss till litteraturhistorien och samtidens litteraturproduktion. Ge folk en möjlighet att se något de aldrig hade sett om inte vi visat det. Bibliotek är en riskbransch, vi kan inte bara satsa på säkra kort. Vi är skattefinansierade för att vi är en riskbransch, vi ska inte bara ge folk vad folk vill ha. Vi ska även se bredare, erbjuda det som folk inte visste att de ville ha. (Int. 6)

Här framträder dilemmat med bibliotekets dubbla och paradoxala uppdrag som kommenterades tidigare tydligt: biblioteket skall både skapa kulturella hierarkier och verka för spridning av den goda litteraturen, både exkludera och inkludera. I båda citaten laborerar man med en distinktion mellan folkets/låntagarnas smak och de professionella bibliotekariernas smak. Den förra kan inte släppas helt fri utan måste tyglas, regleras, uppfostras och disciplineras. Men konflikten, eller lösningen på den, är på inget sätt enkel. Bibliotekariernas smak pekats ut som mer kvalificerad, men även den måste, som i det första citatet, tämjans. Biblioteket finns

till för låntagarna och inte tvärtom. Bibliotekarierna kan inte helt köra sitt eget race – då blir det en (finkulturell) lekstuga. Metaforen ”riskbransch” i det andra citatet förstärker känslan av att detta är en problematik som kan, och kanske måste, skapa viss osäkerhet och ambivalens. Man både vill och inte vill smakfostra.

I ett par av intervjuerna pekas dock en lösning på problemet ut: den totala pluralismen. Den gemensamma nämnaren för dessa exempel verkar vara att biblioteken ifråga har mycket god ekonomi. På frågan om man för någon diskussion kring kvalitet svarar en informant:

Inte någon allmän, det står i vår arbetsplan att vi ska stå för kvaliteten. Och det kan hända att vi tackar nej till någon serie av typ Hannah av Brenden. Men det är svårt att neka och köra den här kvalitetsdiskussionen när vi har så bra mediaanslag, jämfört med de som måste göra ett urval. Vi kan köpa Carolina Gylling och de här. Det är faktiskt läsfrämjande att ha dem för de kommer och lånar dem och kanske lånar något annat. Vi har råd med de smala också. (Int. 2)

En annan informant säger att ”Det kommer in väldigt mycket inköpsförslag. Vi köper i princip allting [...] Det händer att vi säger nej för att det inte passar oss, att det är för smalt och att vi ser att det bara lånas ut en gång, men det är väldigt sällan” (Int. 7). En på grund av god ekonomi praktiskt realiserbar pluralism ses alltså som en lösning på konflikten mellan smakfostran och efterfrågestyrning. En annan informant uttrycker det så här: ”Jag tycker vi skall ha all sorts litteratur. Både den som inte är så lättillgänglig för vem som helst och Danielle Steel också” (Int. 15). Denna eklekticism är på många sätt sympatisk, men den rymmer också problem. Pluralismen kan aldrig bli total; i citaten görs trots allt markeringar både uppåt (den alltför smala litteraturen) och nedåt (”tantsnusk” och ”någon serie av typ Hannah av Brenden”). Som antyds i ett av citaten kan den goda ekonomins pluralism göra kvalitetsdiskussioner överflödiga. Det riskerar att föra pluralismen närmare relativismen, det vill säga tanken att allt är

lika bra. Innebär inte det också en risk för en abdikerings från bibliotekets folkbildande uppdrag?

Seriösa kvalitetsdiskussioner har blivit allt svårare att föra menar till exempel följande informant: ”Sen får man acceptera att idag så har bromsarna släppt och då blir det väldigt svårt att införa ett kvalitetsbegrepp som skall styra urvalet” (Int. 1). Flera intervjuer erbjuder exempel på kritik mot vad som uppfattas som kommersialism och populism. En informant bekänner: ”Jag tycker fortfarande, trots att det inte längre finns i den statliga kulturpolitiska visionen, att man ska motverka kommersialismens negativa verkningar. Det tycker jag att man känner i hjärtat att man vill göra” (Int. 4). Samma informant beklagar lite längre fram i intervjun att folkbildningsidealet tycks vara utdöende: ”Jag kan känna att hela samhället... Att det förr fanns, bland de äldre, de som hade en bakgrund av studiecirklar, det här gamla ABF-stuket som läste lite annan litteratur. Vi är på väg att bli amerikaner allihop” (Int. 4). Här framträder tydliga spår av ett nostalgiskt förfallstänkande som varit återkommande i kritiken av den ytliga och med USA särskilt förknippade så kallade ”masskulturen” (O’Dell 1997; Persson 2002).

I samband med analysen av projektansökningarna poängterade jag det anmärkningsvärda i att det inte längre skyttades någon explicit framskriven litterär eller kulturell ”fiende” som de läsfrämjande projekten såg som sin uppgift att motverka. Den bilden måste nu nyanseras något. I intervjuerna förekommer nämligen en del resonemang om ett slags ”lägsta gräns” för vilka böcker som kan bli aktuella att köpa in. Det råder ingen total konsensus kring hur frågan skall hanteras men däremot tycks det utifrån de exempel som anges råda samstämmighet om vilket slags litteratur det handlar om. Tantsnusk har redan nämnts, och till detta kan läggas långa serier av populärlitteratur med en primärt kvinnlig målgrupp. En informant berättar en dräplig anekdot om vad som hände när en av dessa långserier köptes in till bokbussen:

Det började med att bokbussen köpte in en serie av Anna-Lisa Boge och så blev det jättemånga böcker. Det blev svårt att administrera och som

inte har någon bra kvalitet. Inget som man normalt köper in till bibliotek för det passerar inte gränsen. Men det blev väldigt, väldigt populärt och efterfrågat. Det skulle INTE köpas in till HB [Huvudbiblioteket] och det gjordes en speciell katalogpost så att det inte skulle synas. Allmänheten skulle inte se det när de sökte i katalogen. De skulle vara sökbara för oss, men inte låntagarna. Men det var enormt sug efter dem. Det spred sig från mun till mun. (Int. 5)

Hur man skall hantera denna typ av litteratur råder det som sagt delade meningar om. På frågan om hur informanten ovan själv ställer sig till denna problematik resonerar vederbörande så här: ”Det är jättesvårt! Jag brukar inte vara snobbig när det gäller kvalitet, men det här är sånt skräp så att jag tycker nog att vi knappt ska ha det. Jag är tveksam” (Int. 5). I en annan intervju välkomnas däremot långserierna:

Vi väljer att köpa in långa serier. Vi har många låntagare på de där långa serierna. Vi väljer att inte köpa in alla långserier, men inte för att det handlar om kvalitet utan om andra saker som att det tar mycket plats med cirka 50 böcker. Vi diskuterar mer i så fall vems kvalitet, vadå kvalitet? Vi köper verkligen brett. Vi har aktiva låntagare som vill ha Jungstedt, men även det som är smalare. Vi särbehandlar inte litteraturen och säger att det här är kvalitet. Vi köper både och, och vi har möjlighet att göra det. (Int. 7)

Två saker blir tydliga utifrån detta och de föregående citaten kring kvalitet. Den ena handlar om det som har kallats den ”dubbla värdediskursen” (Smith 1988). Begreppet värde har både en ekonomisk och en estetisk dimension och användning, och förhållandet mellan de båda har under hela moderniteten varit motsägelsefullt och konfliktladdat. Det litterära fältet består av två olika delfält med helt olika logiker: den begränsade (”finlitteraturens”) respektive den storskaliga (populärlitteraturens) produktionens fält (Bourdieu 2000). I det förstnämnda betraktas ekonomisk framgång som suspekt och som en efter-

gift åt den breda massans smak. I det sistnämnda är tvärtom kommersiella framgångar ett tecken också på estetiska kvaliteter. I föregående citat är denna dubbla värdediskurs explicit verksam, och det sker ett slags upplösning av konflikten mellan ekonomiskt och estetiskt värde. Kvalitetsbegreppet blir så att säga överflödigt eftersom allt (både det estetiskt ”höga” och det estetiskt ”låga”) kan köpas in. Med de rätta ekonomiska resurserna framställs alltså här kvalitetsdiskussionen som ett slags skendebatt. Värderegrets ekonomiska dimension inkorporerar den estetiska, och konflikten är därmed löst. Eller är den det? Vad händer när tiderna blir sämre och prioriteringar i urvalet måste göras? Klarar sig folkbiblioteket utan ett reflekterat och medvetet förhållningssätt till begrepp som kvalitet och värde?

Den andra saken som blir tydlig utifrån resonemangen om kvalitet i intervjuerna är genuskodningen av den lägsta tröskeln för bokinköp. Liksom så många gånger tidigare går den nedre gränsen inte bara vid populärlitteratur i allmänhet utan vid vad som uppfattas som ett speciellt slags *kvinnlig* populärlitteratur. Om det rör sig om romantiklitteratur, så kallad FLN-litteratur (Flärd, Lidelse, Njutning) eller som i våra exempel om ”tantsnusk” med ”obscena omslag” och populära långserieböcker, så har avståndstagandet från dessa varit särskilt kraftiga. Den kvinnliga populärlitteraturen – och dess kvinnliga läsare – har gång på gång placerats längst ned i den litterära näringskedjan (Radway 1984; Larsson 1989). Denna litteratur har setts som ytlig, formelmässig, eskapistisk, förljugen, manipulativ, stereotyp, konserverande och, ja, uppräknings av negativa bestämningar kan fortsätta länge. Så trots frånvaron av en fiende som skall motverkas och trots den utbredda pluralismen tycks det även i vårt material finnas en gräns som alla är överens om och som många menar inte bör överskridas.

Denna nedre gräns motsvaras också av en övre. Utan att dra för stora växlar på det kan man ändå ställa sig frågan om det svala (eller obefintliga) in-

tresset för riktigt smal och experimentell litteratur som möjligen blev synligt i enkätundersökningen också slår igenom i synen på vilken litteratur som skall köpas in. Flera informanter menar att det allt för smala saknar läsare, och underförstått, berättigande på folkbiblioteket. Men vad är och kännetecknar det riktigt smala? Kan det förstås i linje med utsagan från en av informanterna apropå kvalitetsdiskussioner med kolleger: ”Det diskuteras ju om det, vi har lite kommunikation om det. Det hade varit värre om det hade suttit någon litteraturnobb och skött inköpen. Så är det inte utan folk får vad de vill ha” (Int. 5). Notera att detta är samma informant som tidigare karakteriserat de norska långserieböckerna som ”skräp”. Denna dubbla markering både nedåt och uppåt skulle i så fall korrespondera väl med Karner Smidts (2002) karakteristik av de norska bibliotekariernas smak som en mainstream-smak, placerad mellan den höga polens avantgardism och den låga polens utpräglade populärlitteratur.

Den självklara bokens implikationer för det litteraturförmedlande uppdraget

”Ska biblioteken ha skönlitteratur för vuxna och i så fall varför?”. Så löd den allra första intervjufrågan till våra informanter. Hur tror ni de svarade? Föga förvånande svarade alla utan undantag ja. Mera intressant är då hur denna starka övertygelse uttrycks. Det är genomgående med ord som ”självklart” och ”naturligt”. Flera av de intervjuade säger att det är så självklart att de har svårt att formulera några argument för det: ”Ja men självklart. Det är så självklart så jag vet inte hur jag ska motivera det” (Int. 5). Man kan glädjas åt skönlitteraturens okontroversiella ställning på folkbiblioteken, men den kan, som jag har visat i den här artikeln, också ha en baksida. Litteraturens och läsningens godhet naturaliseras, tas för given. Risken är då att man fastnar i det jag har kallat myten om den goda litteraturen (Persson 2012) – en sedimenterad uppsättning föreställningar om litteratur där den gemensamma nämnaren just är att skönlitteraturens

godhet tas för given och där man utgår ifrån att läsningen av den alltid och automatiskt har goda effekter. Denna myt har, trots omfattande kulturella och medieteknologiska förändringar, visat sig vara förvånansvärt resistent genom åren. Hur kan den överleva i en tid där postmodernismen och uppluckringen av värdehierarkier blivit vardagsmat? Där människors smak, om man skall tro den amerikanske sociologen Richard A Peterson (1997) blivit alltmer pluralistisk och omnivoral – allätande? Hur kan myten vara så seglivad i ett läge där till och med Horace Engdahl (2006) har öppnat för scenariot att högkulturen (inklusive den litterära kanon) kanske inte längre kan betraktas som en övergripande normgivande kultur utan som en av väldigt många subkulturer i stil med punk eller death metal (just dessa två exempel är inte Engdahls).

Kan myten om den goda litteraturen förklaras i termer av vad Raymond Williams (1980) kallar en kvarlevande kulturform eller vad Sven-Eric Liedman (1997) kallar en frusen ideologi; dvs. ett kluster av idéer som finns inkapslat i en institution och som genom regelverk av olika slag fortsätter att styra institutionens handlingar utan att de nödvändigtvis är levande i människors medvetande? Både folkbiblioteket och den svenska skolan tillmäter ju fortfarande skönlitteraturen stort värde och en särställning i förhållande till andra konstarter – med legitimeringar som känns igen från historien – samtidigt som grunden för denna privilegiering känns allt bräckligare. Det skulle i så fall kunna förklara mytens ständiga repetitioner och självreproduktioner över tid: ännu ett läsfrämjande projekt, ännu en satsning på den goda litteraturen i skolan, ännu en utredning om litteraturens hotade ställning, ännu en ... Individerna behöver påminnas om och återerövas in i mytens nätverk av tankar, argument och värderingar (jfr. Gramsci 1971). Men kan det vara på något annat sätt? Om man har ett litteraturförmedlande uppdrag är det väl självklart att man gör allt för att få barn, ungdomar och vuxna att läsa. Så är det, och det är därför jag tror att man egentligen inte kan ta sig ur myten om den goda litteraturen. Som svensklärare och bibliotekarie (eller litteratur-

kritiker och litteraturforskare) är man en aktör i det litterära fältet, och att på allvar ifrågasätta litteraturens och läsningens godhet blir en omöjlighet. Godheten kan fyllas med innehåll och värden som kan se väldigt olika ut, men i slutändan är man överens om själva grundantagandet: litteraturläsning är en viktig och angelägen aktivitet (Persson 2012). Detta gäller älskare av såväl Astrid Lindgren som Markis De Sade. Men, och här kommer min poäng, myten kan bli föremål för diskussion och reflexion, utmanas och sättas på spel. Slentrianmässiga och mindre fruktbara föreställningar om läsningens värden kan omprövas. Framför allt kan argumenten uppdateras och finslipas. Att som så ofta i läs- och skrivpedagogiken och i läsfrämjande kampanjer ställa den goda boken mot de onda medierna blir då en ohållbar och meningslös position. Enkelt uttryckt: Inga nya läsare kommer att vinnas genom moraliserande tal om nya mediers skadliga inverkan etc. Tvärtom kunde intresset i stället riktas mot litteraturens egen karaktär av medium, hur den förändras och ingår i olika typer av relationer (konkurrerande, imiterande, kritiserande osv.) med andra medier. Läsplattans genomslag ställer dessa frågor på sin spets; här har ju den gamla goda litteraturen "flyttat in i" en helt ny apparat, en helt ny teknologi. Vad det kommer att innebära för våra föreställningar om och sätt att praktisera läsning kan vi ännu bara ha en vag aning om.

De litteratursyner som är i omlopp på folkbiblioteken kan alltså sammanfattas med orden självklarhet, ambivalens och mångfald. Självklarheten behöver utmanas, ambivalensen genomlysas och mångfalden problematiseras. Det är inga enkla uppgifter, men bara genom att börja tala om fenomenen är mycket vunnet. Skönlitteraturens självklarhet satte till exempel i flera av intervjuerna snabbt igång funderingar och reflexioner hos informanterna om vad skönlitteraturen på biblioteken skall vara bra för. Det bådars gott för det nytänkande kring det litteraturförmedlande uppdraget som vi ser som en nödvändighet.

Referenser

Abrams, M. H. (1953). *The Mirror and the Lamp. Romantic Theory and the Critical Tradition*. New York: Oxford University Press.

Alvesson, Mats (2011). *Tomhetens triumf. Om grandiositet, illusionsnummer och nollsummespel*. Reviderad utg. Stockholm: Atlas.

Barthes, Roland (1970). *Mytologier*. Staffanstorp: Bo Cavefors Bokförlag.

Bennett, Tony (2007). "Habitus Clivé. Aesthetics and Politics in the Work of Pierre Bourdieu". I: *New Literary History*, vol. 38, nr. 1, s. 201-228.

Bourdieu, Pierre (2000). *Konstens regler. Det litterära fältets uppkomst och struktur*. Stockholm/Stehag: Symposion.

Brink, Lars (1992). *Gymnasiets litterära kanon*. Uppsala: Avd. för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet.

Dahlbeck, Per & Persson, Magnus (red.) (2011). *Deltagarkultur i praktiken*. Kreativ Metapol (Interreg IVA) Malmö: Malmö högskola. Kan laddas ner från: <http://dspace.mah.se:8080/handle/2043/12442>.

Engdahl, Horace (2006). "Högkultur som subkultur?". I: *Högkultur som subkultur? Inledande anföranden vid ett seminarium i Börssalen den 29 mars 2006*. Stockholm: Svenska Akademien.

Frid, Nina m.fl. (2012). *Biblioteket, boken och den långa svansen. Rapport och utvärdering*. Regionbibliotek Stockholms skriftserie 8, Stockholm: Regionbibliotek Stockholm.

Frow, John (2006). *Genre*. London & New York: Routledge.

Furhammar, Sten (1996). *Varför läser du?* Stockholm: Carlssons.

Gramsci, Antonio (1971). *Selections from the Prison Notebooks*. London: Lawrence and Wishart.

Hedemark, Åse (2009). *Det föreställda folkbiblioteket. En diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*. Uppsala: Institutionen för ABM, Uppsala universitet.

Jenkins, Henry (2006). *Convergence Culture. Where Old and New Media Collide*. New York & London: New York University Press.

Jönsson, Annelis & Eriksson, Bibi (2003). *Lärarstudenters läsvanor – hur mycket och vad läser blivande lärare? Rapporten om utbildning nr 4*. Malmö: Malmö högskola.

Karner Smidt, Jofrid (2002). *Mellom elite og publikum. Litterær smak og litteraturformidling blant bibliotekarere i norske folkebibliotek*. Universitetet i Oslo. Oslo: Unipub forlag.

Koch, Christian (1994). "Hvad læser vi for? Er litteraturens intressemoment semantisk eller psykodynamisk?". I: *Edda*, nr. 4, s. 319-335.

Larsson, Lisbeth (1989). *En annan historia. Om kvinnors läsning och svensk veckopress*. Stockholm/Stehag: Symposion.

Leandoer, Kristoffer (2010). *Mask. Litteraturen som gömställe*. Malmö: Pequod Press.

Lenemark, Christian (2009). *Sanna lögner. Carina Rydberg, Stig Larsson och författarens medialisering*. Hedemora/Möklinta: Gidlunds förlag.

Liedman, Sven-Eric (1997). *I skuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria*. Stockholm: Bonnier Alba.

Malmgren, Lars-Göran (1981). "Pedagogiskt riktad textanalys – vad är det?". I: Lars-Göran Malmgren & Jan Thavenius, *Två uppsatser om litteratur och pedagogik*. Lund: Pedagogiska gruppen, Litteraturvetenskapliga institutionen vid Lunds universitet.

- Martinsson, Bengt-Göran (1989). *Tradition och betydelse. Om selektion, legitimering och reproduktion av litterär betydelse i gymnasiet litteraturundervisning 1865-1968*. Linköping: Linköpings universitet.
- Molloy, Gunilla (2002). *Läraren Litteraturen Eleven. En studie om läsning av skönlitteratur på högstadiet*. Stockholm: Lärarhögskolan.
- O'Dell, Tom (1997). *Culture Unbound. Americanization and Everyday Life in Sweden*. Lund: Nordic Academic Press.
- Persson, Magnus (2000). "Populärkultur i skolan. Traditioner och perspektiv". I: Magnus Persson (red.), *Populärkulturen och skolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Persson, Magnus (2001). "Några reflexioner kring genre, originalitet och värdering", *Tidskrift för litteraturvetenskap*, nr. 3, 2001.
- Persson, Magnus (2002). *Kampen om högt och lågt. Studier i den sena nittonhundratalsromanens förhållande till masskulturen och moderniteten*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Persson, Magnus (2007). *Varför läsa litteratur? Om litteraturundervisningen efter den kulturella vändningen*. Lund: Studentlitteratur.
- Persson, Magnus (2011). "On the Differences between Reading and Studying Literature". I: Jan Alber m.fl. (red.), *Why Study Literature?* Aarhus: Aarhus University Press.
- Persson, Magnus (2012). *Den goda boken. Samtida föreställningar om litteratur och läsning*. Lund: Studentlitteratur.
- Peterson, Richard A. (1997). "The Rise and Fall of Highbrow Snobbery as a Status Marker". I: *Poetics* 25, 75-92
- Petersson, Margareta (2009). "'Jag kan inte komma på nåt jag läst på gymnasiet, det måste ju betyda nåt eller hur?' – om blivande svensklärare som läsare". I: Lena Kåreland (red.), *Läsa bör man ...? – den skönlitterära texten i skola och lärarutbildning*. Stockholm: Liber.
- Radway, Janice A. (1984). *Reading the Romance. Women, Patriarchy, and Popular Literature*. Chapel Hill & London: The University of North Carolina Press.
- Schager, Mats & Ternebrandt Göran (1999). *Deckaren och den goda bokens agenter. En attitydhistorisk undersökning av deckarens ställning på folkbiblioteket 1903-1998*. Småtryck från VALFRID, nr. 21. Borås: Bibliotekshögskolan.
- Smith, Barbara Herrnstein (1988). *Contingencies of Value. Alternative Perspectives for Critical Theory*. Cambridge, Massachusetts & London, England.
- Thavenius, Jan (1991). *Klassbildning och folkuppfostran. Om litteraturundervisningens traditioner*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Thorson, Staffan (2009). "'Att följa den röda tråden'. Om studenters interaktion med prosafiktion". I: Staffan Thorson & Christer Ekholm (red.), *Främlingskap och främmandegöring. Förhållningssätt till skönlitteratur i universitetsundervisningen*. Göteborg: Daidalos.
- Trondman, Mats (1996). *Kultur i skolan 1986-1991. Analys och problematiseringar*. Växjö: Centrum för kulturstudier, Högskolan i Växjö.
- Waltå, Katrin Lilja (2011). *Läroböcker i svenska? En studie av ett läromedel för yrkesförberedande program och dess modelläsare*. Licentiatuppsats. Malmö: Lärarutbildningen, Malmö högskola.
- Williams, Raymond (1980). *Marx och kulturen*. Stockholm: Bonniers.
- Wolf, Lars (2002). *Läsaren som textskapare*. Lund: Studentlitteratur.
- Årheim, Annette (2007). *När realismen blir orealistisk. Litteraturens "sanna historier" och unga läsares tolkningsstrategier*. Växjö: Växjö University Press.

Bibliotekariers läsvanor: hur, vad och varför?

Maria Ehrenberg, regionbibliotekarie Halland, FD

Inom projektet *Synen på skönlitteratur på svenska bibliotek* önskade vi göra en mindre studie över bibliotekariers läsvanor, detta för att se om det finns en korrelation mellan bibliotekets och den enskilda bibliotekariens syn på skönlitteratur. Under besöken på biblioteken delade därför projektledaren ut en personlig enkät till de bibliotekarier hon intervjuade, allt som allt 26 personer. Samtliga valde att besvara enkäten (dock inte samtliga frågor) och många lade ner en hel del tid på att formulera sig kring de öppna frågorna. Naturligtvis är materialet alldeles för litet för att man ska kunna dra långtgående slutsatser, men som en indikation på var svenska bibliotekarier står har det ett visst intresse.¹

De frågor vi ville ha svar på var hur mycket bibliotekarierna läste, vad de läste och varför de ägnade sig åt läsning. Grunden till enkätfrågorna kom från en liknande studie över blivande gymnasielärares läsvanor som publicerades i skriften *Lärarstuderandes läsvanor – hur mycket och vad läser blivande lärare?* av Annelis Jönsson och Bibi Eriksson.² Tanken var att vi skulle jämföra dessa kategorier med varandra; i den förra undersökningen fanns bl a blivande svensklärare som liksom bibliotekarier förväntas vara litterärt intresserade. Här uppstod ett problem. Ganska tidigt insåg vi att den förra enkäten inte räckte till för att beskriva bibliotekariernas verklighet, något som vi också fick kommentarer om från flera informanter. Så upplevdes t ex genreindelningen för svepande och oprecis. Att den förra enkäten var ett par år gammal visades av att teknikutvecklingen inom läsområdet inte fångades in i frågorna. En del skalor kändes också onödigt detaljerade. Själva bearbetningen, som var helt manuell, fungerade på ett så pass litet material men det hade

känts mer säkert med en webbaserad undersökning. Trots alla invändningar fann vi att enkätsvaren var så intressanta att vi valt att gå vidare med en större och bearbetad enkät som ska gå ut till samtliga svenska bibliotek och där vi hoppas att många bibliotekarier ska svara. Enkäten är under utskick (mars 2013) och kommer att behandlas av forskare under hösten 2013. Följande redovisning skall därför ses som en första indikation på svenska bibliotekariers läsvanor, men inte som ett färdigt resultat.

Läsfrekvens

En fråga som då och då ges till så kallade storläsare är ”Hur hinner du läsa så mycket?”. Till denna fråga kan det naturligtvis finnas flera svar; läshastighet och förmåga att läsa i alla typer av miljöer t ex. Men en förklaring är också hur man prioriterar sin tid; man kan välja bort en rad aktiviteter till förmån för läsning. Hur viktig är läsningen som aktivitet i den enskildes liv? För blivande gymnasielärare var svaret ganska nedslående; de som studerade på institutionen för lek-fritid-hälsa läste så lite som 0,9 timmar per vecka, studenter inom programmet kultur-språk-media låg högst med 3,3 timmar per vecka.³

Så låga siffror gav inte vår undersökning. Vi kunde konstatera att läsning fortfarande anses som en naturlig sysselsättning för bibliotekarier. Av de 26 svarande läste 18 personer böcker i princip varje dag. De övriga svaranden låg också högt och lägger man ihop den sammanlagda läsfrekvensen får man fram att de 26 informanterna tillsammans läser böcker 154 gånger/vecka.

¹ Enkäten samt de inkomna svaren återfinns som bilaga 1.

² Jönsson, Annelis och Bibi Eriksson, *Lärarstuderandes läsvanor – hur mycket och vad läser blivande lärare?*, 2003.

³ Aa, s. 17.

Av det lilla materialet att döma består bibliotekariekåren fortfarande av människor som prioriterar läsning, som uppenbarligen finner det så värdefullt att man låter det vara en vardagsaktivitet.

Än bättre blir det när man studerar utsträckningen i tid, det vill säga hur lång tid man lägger på de olika aktiviteterna. Här svarar 12 personer att man läser 1 timme vid varje lästillfälle. 5 personer ägnar 2 timmar per gång åt läsning och 2 personer avsätter hela 3 timmar per gång. Resterande 6 svarande anger att de läser 30 minuter per gång. Lägger man ihop dessa siffror får man fram att 26 personer läser 31 timmar per vecka tillsammans. Utslaget på varje individ blir det 1,2 timmars läsning åt gången.

Idag sker läsning inte enbart av tryckta medier. För att fånga in den snabba tekniska utvecklingen ställde vi frågan om man läste på läsplattor, surfplattor eller liknande. En sådan läsning börjar vinna insteg bland våra informanter, 8 läser på detta sätt varje dag, ytterligare ett fåtal använder läsplattor varje vecka. Man använder läsplattor mellan 30 minuter till 1 timme per gång. 4 personer använder läsplattan i några minuter, en enda uppger att hon eller han läser på läsplatta i 2 timmar. Samtidigt är det fortfarande 8 personer som aldrig använder läsplatta och 7 personer som använder en sådan så sällan som högst en gång i månaden. Om detta resultat upprepas i den kommande större undersökningen står bibliotekariekåren inför ett stort utbildningsbehov. Förslaget till ny bibliotekslag pläderar för teknikneutralitet, att alla medier skall behandlas lika och därmed följer att texten är det viktiga, inte vilket medium man väljer att tillägna sig texten från. I Litteraturutredningens slutbetänkande *Läsandet kultur* slås också fast att en av bibliotekens viktiga uppgifter i framtiden är att arbeta med läsfrämjande, detta för att vända den trend av minskad läsförmåga som syns i Sverige. För att nå så många som möjligt måste svenska bibliotek därför kunna erbjuda texter i de flesta tillgängliga format. En förutsättning för att kunna göra detta är att bibliotekarierna själva behärskar tekniken och har tillgång till den. Av den här lilla undersökningen att döma behövs både utbildningsin-

satser samt att biblioteken köper in läsplattor att användas av personalen. Detta passar väl ihop med ett annat av bibliotekens uppdrag – att vara en instans dit medborgare som önskar lära sig den digitala tekniken kan vända sig.

Tidningarna får allt svårare att nå ut i pappersform. Kanske är detta en anledning till att kvällstidningen inte står högt i kurs hos bibliotekarierna. En annan anledning kan vara att inte alla bibliotek håller kvällstidningar och genom detta har inte bibliotekarierna en naturlig tillgång till dem. En inte belagd uppgift är att många bibliotek anser att kvällstidningar inte är riktigt lika värdefulla som dagstidningar, inte lika ”fina” och att man därför avstår att ha dem i sitt bestånd. 18 personer läser aldrig eller endast någon gång en kvällstidning. Endast 2 har det som en daglig vana. 6 personer bläddrar någon gång i veckan i en kvällstidning. I den mån man läser kvällstidningar är det en aktivitet som tar högst ett par minuter (11 personer). 5 använder 30 minuter åt detta medan 1 ägnar tre timmar, en något anmärkningsvärd siffra.

Tidskrifter står starkare. De flesta svaranden (16 personer) läser tidskrifter 1 gång i veckan eller mer, 6 personer 1 gång per månad. De flesta läser en tidskrift mellan 30 minuter till 1 timme per gång.

Internet är en naturlig del av bibliotekariernas vardag, detta kommer inte som någon överraskning. Det är via webbaserade medier som omvärldsbevakningen till största delen sker, man kommunicerar via e-post och chat och är aktiva via sociala medier. Besvaret av informationsfrågor sker mestadels med hjälp av webbaserade källor. Svaren är därför entydiga från svarsgruppen; man använder Internet varje dag med en intressant avvikelser. Två personer nyttjar Internet endast fem dagar i veckan och en hypotes man kan formuleras är att dessa valt att göra helgen till en arbetsfri zon.

Frågan om hur länge man är uppkopplad per gång visade sig vara fel ställd. Utvecklingen hade sprungit ifrån den äldre undersökning som vår enkät är byggd

på. Högsta svarsalternativet på denna fråga var 4 timmar, och det visade sig vara för litet. 4 personer uppgav att de ständigt var uppkopplade, något som idag inte är särskilt orealistiskt med tanke på att man bär med sig sina uppkopplingar i mobilen och olika surfplattor. Tonvikten ligger annars på ett användande i 30 minuter (9 personer), medan 11 personer utnyttjar Internet 1-2 timmar. 2 personer är ute på nätet i tre timmar åt gången.

Lyssnar på radio (inte musik) har också en hög frekvens. 13 personer gör detta varje dag, 8 personer en eller flera gånger i veckan. Endast 4 personer har valt bort detta medium helt. De flesta lyssnar en timme per gång, 3 stycken uppger att man lyssnar 1-4 timmar per gång och ytterligare 3 personer lyssnar bara ett par minuter per gång.

Biobesök är däremot inte särskilt vanliga. Flertalet (16 personer) går mindre än en gång per månad, 7 personer en gång per månad. 2 riktiga entusiaster sticker ut – de har en besökarfrekvens på en gång per vecka. Att en film är cirka 2 timmar lång kan man utläsa av dvd-tittande och biografbesöken: 22 dvd-tittare och 23 biobesökare ägnar dessa aktiviteter 2 timmar per gång.

Filmupplevelserna förlägger bibliotekarierna till hemmiljö. 16 personer ser dvd mellan en gång i veckan till dagligen. Flertalet ser film mellan 1-3 gånger per vecka. Man kan därför sluta sig till att kännedom om filmmediet är god bland svenska bibliotekarier, trots att biobesöken är mindre frekventa.

Den stora överraskningen var tv-konsumtionen som var nästan lika hög som läsningen. 10 personer såg tv varje dag, 15 personer valde tv 2-5 gånger i veckan. 1 person stack ut och såg en gång per vecka. Räknar man ihop tv-tittandet finner man att de 26 personerna tillsammans ser tv 130 gånger per vecka. Läsningen är något starkare.

Lägger man däremot till utsträckningen i tid så förändras situationen till tv-tittandets fördel. 11 personer ser tv 1 timme per gång, 9 personer lägger 2 timmar

per gång och 4 personer ägnar 3 timmar per gång åt tv-tittande. 1 person ser hela 4 timmar.

Våra 26 personer ser tillsammans tv 45,5 timmar per vecka och slår vi ut det på alla får vi en genomsnittlig summa av 1,76 timmes tv-tittande per gång. Denna siffra är bra mycket högre än den för läsning och gör tv-tittande till bibliotekariernas främsta mediasystemställning enligt denna undersökning. Men vid jämförelse med de blivande gymnasielärarna framstår bibliotekarierna som lågkonsumenter; 12,48 timmar ägnade blivande lärare åt tv under en vecka.⁴

Summering: Internet ingår i svarsgruppens naturliga vardag men så gör även läsning av böcker samt tv-tittande. Film föredrar man att se hemma på dvd. Radio har en ganska stark ställning medan kvällspressen är på väg ut. Tidskrifter är en sällanaktivitet som utförs en gång i veckan. Läsplattor börjar komma men är inte ett naturligt inslag för merparten av de svarande.

Läsinriktning

I enkäten ställdes en rad frågor kring själva läsurläret; dels frågor kring genrer men även en mer öppen fråga vilken den senast lästa boken var. Svaren vi fick fram var av intresse ur flera synvinklar. Vilka genrer som bibliotekarierna läser avspeglar dels bibliotekens inriktning men även personlig preferens. Här påpekade ett par informanter att genreindelningen var för översiktlig och odefinierad, en kritik vi gärna stämmer in i. Den större undersökningen som nu är på väg ut har därför förfinats.

Vi har också försökt oss på att kvalitetsbestämma de titlar informanterna uppgivit att de läst. Detta är alltid ett vanskligt uppdrag och man kan aldrig få en total samstämmighet. Intressant är därför inte enskilda titlar utan snarare tendenser och riktningar.

I denna undersökning har vi valt att fråga både efter den litteratur bibliotekarierna läser för sitt arbets skull och sådant de läser för sitt eget nöje. Vi vet att

⁴ Aa, s. 14.

detta är en svår rågång eftersom en överväldigande stor del av bibliotekarierna inte har lästid i sitt arbete. Resultatet av detta är att de flesta bibliotekarier som upprätthåller en kunskap inom det litterära fältet gör detta gratis, på sin fritid. En bibliotekarie som arbetar heltid har med andra ord en arbetsvecka som långt överskrider de vanliga 40 timmarna. Samtidigt är det viktigt att se om det finns en skillnad mellan arbetsrelaterad läsning och fritidsläsning, skillnaderna säger mycket om den bredd och kompetens som bibliotekarierna innehar. Skillnaden kan också säga en del om vilka biblioteken vänder sig till.

En varningsflagga är att en hel del chefer ingår i materialet (11 stycken). Dessa har ofta lämnat den direkt operativa verksamheten och läser därmed inte så mycket "för arbetet" som en "vanlig" bibliotekarie.

Den vanliga romanen

Den "genre" som man läser mest både för arbete och fritid är romaner (romanbegreppet är väl brett). 10 personer läser romaner flera gånger i veckan för sitt arbete, hela 19 personer ägnar sig åt romanläsning flera gånger i veckan för nöjes skull. Det är en slående siffra och en som tydligt befäster att bibliotekarier fortfarande är en skönlitterärt intresserad grupp. Fiktionen, skapandet av andra världar är ett grundläggande intresse. Intressant är att de flesta chefer, trots att de lämnat den operativa verksamheten bakom sig, fortfarande läser mycket. 7 läser som gott som dagligen, 2 flera gånger i veckan. Flera av dessa läste dagligen romaner som fritidsläsning. Av denna lilla undersökning att döma finns det med andra ord en skönlitterärt intresserad bibliotekscheffskår och de medarbetare som arbetar med frågan har ofta en chef som själv är läsare.

Om det svenska deckarundret har det skrivits spaltmeter och det är ingen hemlighet att deckare lånas mycket på biblioteken. Här ser man en tydlig skillnad mellan bibliotekariernas fritidsläsning och den arbetsrelaterade läsningen. 4 personer läser deckare flera gånger i veckan av eget intresse men hela 9 läser för arbetet. Vi tolkar det som en vilja från bibliotekariehåll att följa

med i en utgivning man vet intresserar låntagarna. Detta förstärks när man ser att 6 personer läser deckare någon gång i månaden för arbetets skull. Deckargenren är med andra ord väl representerade i bibliotekariers läsning, dock inte alltid av "fri" vilja.

Facklitteratur är en annan alldeles för bred genrebe-teckning men indikerar ändå ett intresse för faktain-hämtande. Detta ägnar 3 personer tid åt flera gånger i veckan för arbetets skull, 5 personer gör det av eget intresse på fritiden. Tar man in frekvensen "någon gång i månaden" blir siffran än högre; arbetet kräver att 9 personer läser facklitteratur, 16 personer väljer det av eget intresse på fritiden. Facklitteraturläsandet är således också starkt inom bibliotekariekåren och speglar väl det andra av bibliotekens uppdrag: Att lära ut hur man söker och validerar information.

När man ser till lyrikgenren kan man fundera över vilken bredd svenska bibliotekarier håller. 10 personer säger att de aldrig behöver läsa lyrik för sitt arbetes skull och 6 personer väljer helt bort denna genre som fritidsläsning. Någon gång per år behöver 7 personer läsa lyrik för arbetets skull och man kan fundera om det är kring nobelpristillkännagivandet? 10 personer läser lyrik för sitt nöjes skull en gång per år. Bland våra informanter fanns det enbart 3 personer som mer regelbundet läste lyrik för sitt eget intresse – någon gång i kvartalet. Endast 2 personer gjorde samma för sitt arbete.

Lyrik är en genre som man från t ex Kulturrådet omfattar med extra omsorg och då stödjer man sig på uppdraget " För att främja mångsidighet tas särskild hänsyn till debutanter samt geografisk, kulturell och språklig spridning." ⁵ Ett visst antal lyriktitlar distribueras därför till ett stort antal bibliotekssystem varje år via det s k distributionsstödet. Dessa titlar, eller andra ur lyrikgenren, verkar inte prioriteras av de 26 informanterna. Därmed kan vi anta att lyrikgenren, som många vittnat om är en genre på undantag, även i förmedlarled ute på biblioteken har det svårt. Att detta kan få konsekvenser för bibliotekens vilja att nå "alla" är lätt att inse. För en lyrikintresserad person är

⁵ KUR:s hemsida <http://www.kulturradet.se/sv/bidrag/litteratur/Litteraturstod/Bedomning-av-litteraturstod/>

kanske inte biblioteket den självklara platsen att vända sig till?

SF-genren är i allra högsta grad livaktig när man besöker specialbokhandlare men av undersökningen att döma märks ingenting av detta på svenska bibliotek. 12 personer läser aldrig SF för arbetet och 13 personer gör det aldrig av eget intresse. En enda person läser SF flera gånger i veckan – både för arbete och för nöje. De flesta andra läser någon gång per år – både för arbete och fritid. Här skulle en följdfråga vara på sin plats; hur många av bibliotekarierna läser på andra språk än svenska och i så fall vilka? SF-litteratur ges ut mycket sparsamt på svenska, vill man få ett grepp om genren bör man läsa åtminstone engelska. Om detta säger inte vår undersökning något men vi kan konstatera av det lilla underlag vi har att SF-läsare troligen inte hittar så många kunniga bibliotekarier att utbyta läsupplevelser med.

Förvånande nog är också fantasyläsandet ganska lågt i svarsgruppen. 9 personer läser aldrig fantasy för sitt arbetes skull, 8 väljer bort genren fullständigt som fritidsläsning. Endast 2 läser fantasy flera gånger i veckan för arbetets skull, 3 väljer att göra detta lika ofta på fritiden. Någon gång per år svarar ett flertal och då för båda kategorierna.

Svaren kan verka förvånande eftersom det dels kommit en hel del fantasy på svenska och dels vet man att fantasytitlar ofta är populära bland barn och unga. En trolig förklaring är att det bland våra svaranden endast finns en eller två barn- och ungdomsbibliotekarier. Hade undersökningen riktats till denna grupp hade svaren förmodligen sett annorlunda ut.

Memoarer och biografier är en genre som 7 personer läser någon gång i månaden för arbetets skull medan 10 personer läser med samma frekvens på fritiden. Flertalet läser någon gång per år eller kvartal i båda kategorierna. Det är med andra ord en vanlig genre bland våra svaranden.

För att konkludera: Vanliga romaner är det våra informanter helst läser och det gäller både för arbetet och eget nöje. Deckare tar man sig an i högre utsträckning för arbetets skull än för det egna intresset. Lyrik är inte en genre man uppskattar och SF-litteraturen är helt satt på undantag. Memoarer anses rätt intressanta och facklitteratur ingår naturligt i läsningen. Skillnaden mellan litteratur som läses för arbete och sådan man läser för sitt eget intresse var inte överväldigande, men man kan notera att om våra informanter enbart valt utifrån egenintresse hade det lånats färre deckare i landet. Romanen har en stadig plats som vardagsvara, fler ägnade sig åt romanläsning av egenintresse än för arbetets behov. Därmed är det dags att se vilken kvalitetsnivå informanterna föredrar och om det är någon skillnad på läsningen för det egna intresset och sådan som utförs med tanke på arbetet.

Kvalitetsnivåer

Våra informanter delade frikostigt med sig av senast lästa skönlitterära titel samt senast lästa fackbok som de läst för sitt arbetes räkning och som fritidsläsning. Dessutom bad vi dem nämna en titel som gjort intryck på dem, målet var här att se vilken typ av böcker som lämnar varaktiga spår i en läsares medvetande. Samtliga titlar kvalitets- och genrebestämdes, något som inte alltid var så lätt. Till hjälp tog vi Kulturrådets kvalitetskriterier för utdelning av bidrag till skönlitteratur; muntliga omdömen inhämtades också från en kritiker, två litteraturvetare, fyra bibliotekarier med skönlitterär inriktning samt via läsning av recensioner. Skönlitteraturen delades in i tre nivåer:

- Högkvalitativ litteratur, till vilken räknas kanonlitteratur, författare i nobelprisklass, de riktigt stora författarna samt experimentell litteratur och nydanande diktning.
- Kvalitetslitteraturen innehåller ”bra” litteratur, sådan som är omskriven och lovordad i recensioner, förekommer i litterära diskussioner m m

- Underhållningslitteratur är litteratur av brukskaraktär. De flesta deckare och annan genrelitteratur hamnade här.

För facklitteraturen urskiljde vi följande nivåer:

Rent vetenskaplig litteratur, populärvetenskap, debattlitteratur, samt böcker av uppslagskaraktär. Handböcker/hobbyböcker är en annan kategori. Till facklitteraturen förde vi även biografier men med den brasklappen att det dels är en genre som är gränsöverskridande i sig och dels att våra informanter själva satte sådan litteratur på antingen skönlitteratur eller facklitteratur.

Viktigt att påpeka är att vi inte var intresserade av att nagelfara litteraturen in i minsta detalj, i denna del av undersökningen vill vi bara ha en möjlighet att se en inriktning. Som alltid är diskussionerna det intressantaste när man resonerar om litteratur och flera av våra bedömare tyckte t ex att Knausgårds *Min kamp* kunde räknas som höglitterär, men godtog att tiden inte var mogen än.

Med detta sagt kan man konstatera att bibliotekarier är breda läsare, det gäller både i sin egen läsning och den som utförs med tanke på arbetet. I synnerhet gäller detta den arbetsrelaterade läsning där både underhållnings- och kvalitetslitteratur ingick. Av de elva titlar som informanterna uppgav att de läst för arbetet kan fyra räknas som underhållning, tre som kvalitetslitteratur och två som högkvalitativa. De flesta var nya och än fler var aktuella. En inte alltför vågad gissning är att man läser det som är aktuellt och som man kan få frågor på, sådant som det är bra att man känner till och kan rekommendera. Underhållningslitteraturen var dels lättsam feel-good (Gaile Parkins *Mrs Angels tårtbageri*), deckare med biblioteksanknytning (Nathan Larson, *Dewey decimal*) samt kioskvältaren *Hungerspelen* av Suzanne Collins. Kvalitetslitteraturen representerades av Bernhard Schlinks *Högläsaren* och Anna-Karin Palms *Målarens döttrar*. De enda högkvalitativa titlarna som fanns uppräknade var Tomas Tranströmers *Samlade dikter* och Elin Wägners *Norrtullsligan*. Två barnböcker samt en ungdomsbok

fanns med och jag poängterar detta eftersom det är ovanligt i materialet. Av detta kan man sluta sig till att inköps- och programansvariga samt chefer inte i någon större omfattning läser böcker för barn och unga. Troligen är detta något som endast barnbibliotekarierna ägnar sig åt.

De böcker bibliotekarierna läser för sitt eget intresses skull håller generellt sett högre nivå än den arbetsrelaterade litteraturen. Elva titlar var kvalitetslitteratur, fyra tillhör det yppersta toppskiktet (även om Kerstin Ekman återkommer tre gånger) och elva titlar underhållning. När bibliotekarien själv får bestämma – eller inte läser uttalat för arbetets räkning – får kvalitetslitteraturen en viss prioritet framför underhållningen.

Man kan dock notera att om inte Kerstin Ekmans *Grand final i skojarbranschen* utkommit så skulle den högkvalitativa litteraturen i stort sett lysa med sin frånvaro: Tomas Tranströmer hade då varit enda undantaget. I princip alla titlar var dessutom nya. I de få undantag som fanns hade titeln eller författarskapet ändå fått en förnyad aktualitet, som i fallet med Tranströmer. I de två andra fallen kan man säga att de förmodligen tilldrog sig intresse på grund av genre och författarskap. Kaaberböl läses av fantasyälskare och *Sputnikälsklings* kan ses som en del av Murakamis alltid lika aktuella författarskap.

Aktualitetsgraden är hög. Två titlar återkommer flera gånger; Jussi Adler-Olsens *Fasanjägarerna* (underhållning) lästes av två personer, Kerstin Ekmans *Grand final* (högkvalitet) av inte mindre än tre personer. Sex av titlarna tillhör thriller-deckar-skräckgenreerna (John Le Carrés *En perfekt spion*, Jussi Adler-Olsens *Fasanjägarerna*, Hans Koppel *Kommer aldrig mer igen*, Elly Griffiths *A Room full of Bones*, Nathan Larsons *Dewey decimal* samt Justin Evans *The White Devil*). Två tillhör fantasygenren (Lene Kaaberbøls *Eldprovet* och David Liss *The Twelfth Enchantment*).

För arbetet håller bibliotekarierna en bred läsprofil vilken snävar in något när man får välja helt enligt egna preferenser. Riktigt högkvalitativ litteratur tar

däremot inte någon större plats. Denna bild ändras när man studerar vilka böcker som stannat kvar i minnet, vad som lämnat avtryck. Här överväger den högkvalitativa litteraturen med författare som Hermann Hesse, George Elliot, Cora Sandel, Lev Tolstoj, Jane Austen, Ernest Hemingway och John Steinbeck. Bland nyare högkvalitativa alster återfinns författarnamn som Per Olov Enquist, Jean Rhys, Sandór Márai och Maryse Condé. Fjorton titlar inalles som kan räknas vara av hög kvalitet har gjort intryck på bibliotekarierna. Därefter följer tretton stycken kvalitativt bra böcker, bl a Karl Ove Knausgårds serie *Min kamp* (eventuellt skulle denna titel och detta författarskap redan räknas till de högkvalitativa), Marilyn Frenchs *Kvinnorummet*, Isabel Allendes *Andarnas hus* och Torbjörn Flygts *Outsiders*. Endast fyra (ev fem) stycken som kan anses vara mer lättviktiga har letat sig in och i samtliga fall skulle jag kunna tänka mig att det är det berörande innehållet som fångat: Justin Cronins *Flickan från ingenstans* är en dystopi med olika möjliga framtidsscenarioer. I Dennis Lehanes *Gone, baby, gone* försvinner ett barn, något som gärna biter sig kvar i minnet och engagerar läsaren. Kathryn Stocketts *Niceville* är en bok som ger en intressant historisk inblick. Förvånande nog nämndes ingen barn- eller ungdomsförfattare, det är annars inte helt ovanligt att böcker lästa i ungdomen kan bli livslånga favoriter.

Av naturliga skäl är inte aktualitetsgraden särdeles hög i denna kategori.

Intressant är könet på författarna. Eftersom de flesta svaranden är kvinnor kunde man tänka sig en övervikt för kvinnliga författare. Så är inte fallet. Bland de författare som lästes för arbetet övervägde kvinnorna (8 kvinnor och 3 män). Fritidsläsningen gav 17 män och 11 kvinnor och bland de böcker som stannat i minnet var hela 20 män och endast 14 kvinnor. Materialet är alldeles för litet för att kunna dra några slutsatser men man skulle kunna ana att bibliotekarierna i sin arbetsläsning prioriterar det man förväntar sig att de (oftast) kvinnliga besökarna önskar. På fritiden och sett i ett livslångt läsande överväger man-

liga författare. Man kan dock notera att när det gäller så kallad kanonlitteratur (klassiker) är fördelningen jämnare mellan manliga och kvinnliga författare: George Elliot, Cora Sandel och Jane Austen samsas med Lev Tolstoj, Hermann Hesse, Ernest Hemingway och John Steinbeck.

I jämförelse med blivande gymnasielärare finns både likheter och olikheter. Båda grupperna läser med tonvikt på aktualitet. Intressant är att den litteratur som stannade i de förras minne var utslutande av genrekarakteristik; Liza Marklunds *Gömda*, Dave Pelzers *Pojken som kallades det*, Betty Mahmoodys *Inte utan min dotter*, Waris Diries *En blomma i Afrikas öken* och Mitch Alboms *Tisdagar med Morris* toppade deras lista.⁶

När bibliotekarierna läser fackböcker för sin yrkesutövning handlar de om biblioteksväsendet, informationsförmedling, sociala medier, litteraturförmedling, databaser och om kommunala angelägenheter. Handböcker, böcker av uppslagskaraktär men även en del debattlitteratur inom ämnet helt enkelt. En eller annan hobbybok har letat sig in och vår gissning är att det då handlar om böcker lästa inför ett bokprat/boksamtal.

När det gäller vilka fackböcker man läser privat sprävar preferenserna ganska mycket, vilket är naturligt då man som individ har olika intressen. Av våra informanter att döma förenas många bibliotekarierna av ett stort samhällsintresse, något som syns i mängden debattlitteratur, t ex Gunilla Anders *Bomull – en solkig historia*, Barbara Ehrenreichs *Gilla läget*, Fredrik Lindströms *Ljust- och fräschtboken*, Daniel Goldberg *Svenska hackare* och Carl Hamiltons *Den infantila människan*. En inte alltför vågad gissning är att omvärldsbevakningen – som är en av bibliotekens uppgifter – gör att personer med sådant intresse utbildar sig inom yrket. Ett visst naturvetenskapligt intresse (som kanske inte alltid speglas i bibliotekariernas utbildningsbakgrund) finns med titlar som Ulrika Engströms *Himlens väktare* och Lasse Bergs *Gryning över Kalahari*. Tre biografier finns också med bland

⁶ Annelis Jönsson och Bibi Eriksson, aa s. 21.

titlarna. Förutom dessa återfinns en del hobbyböcker; stickning, trädgårdsskötsel och matlagning.

Med andra ord: I sin fackboksläsning läser bibliotekari-er brett, gärna populärvetenskap och ofta debattlitteratur. Det enda som lyser med sin frånvaro är den rena vetenskapslitteraturen, vilket inte hade varit helt orimligt att hitta. Bibliotekariutbildningen är en akademisk sådan och många har långa studier inom andra vetenskapliga discipliner bakom sig. Någon eller några kunde ha önskat följa sitt ämnesområde även efter avslutad utbildning. Detta syns inte i vårt, mycket begränsade, material.

Men man kan konstatera att bibliotekari-er som grupp betraktat besitter stor kunskap om dagsaktuella frågor och är väl bevandrad i den litteratur som behandlar samhällsfrågor. Frågan är om denna kunskap tas tillvara vid bokprat, boksamtal och föreläsningar som bibliotekarierna själva håller? Att många bibliotek bjuder in samhällsengagerade författare är däremot inte ovanligt.

Generellt sett kan man notera att de skönlitterära titlarna kommer från de stora förlagen. Bonniers leder med 13 titlar, därefter följer Norstedts med 5. Pirat-förlaget, Weyler, Bra böcker och Voltaire har 2 titlar var. De mindre förlagens ofta högkvalitativa, experimentella och nydanande litteratur saknas i stor utsträckning. Undantag är Sekwa, Podium och Telegram. Samma förhållande utmärker den litteratur som stannat i minnet. Här är Bonniers dominans lika tydlig – 14 titlar – tätt följt av Norstedt som har 7 titlar. Detta är i och för sig inget konstigt eftersom dessa förlag sitter på rättigheten till många av de stora författarskapen. Men även Bakhåll, med sin tydliga klassikerutgivning, finns med.

Man kan i detta sammanhang påminna om Kulturrådets stöd för skönlitterär utgivning, ett stöd som inte sällan kommer de småförlag som satsar på kvalitet, experiment och nydanande litteratur till del. Av detta syns mycket litet i bibliotekariernas egen uppräknade läsning. Modernista, Ellerström, Erzats, Thorén och

Lindskog med många fler syns inte alls. Däremot Sekwa och Bakhåll.

Om bilden var tydlig när det gällde skönlitteraturen så är facklitteraturen mycket mer varierad. Bonniers och Norstedt leder med sina tre titlar var men de får dela placering med lite mer otippade förlag som BTJ förlag och Ordfront. Natur och kultur med sin tydliga fackboksutgivning har två titlar, därefter syns så olika utgivare som Semic och Länsstyrelsen Halland.

Den bild man får av läsningen med utgångspunkt från bokförlag är att specialintressen styr fackboks-läsningen, för skönlitteraturen är däremot de stora förlagens dominans tydlig.

Reflexion kring urval

Bibliotekari-er läser brett, man är också noga med att hålla sig ajour kring den litteratur det talas om för ögonblicket. Men man verkar anse att den högkvalitativa litteraturen är den som stannar bäst i minnet, som lämnar spår. Vår fundering är då varför inte dessa oftare ingår i den vardagliga läsningen? Om de själva anser att denna litteratur skänkt dem något borde detta kanske avspeglas i en vilja att förmedla till andra läsare det man själv upplevt och att utvidga denna typ av läsning genom livet? Detta kan vi inte se, läsningen i nutiden präglas snarare av en vilja att ligga rätt i tiden. En reflektion vi gör är att bibliotekari-er kanske genom detta bidrar till en boks korta livslängd? Biblioteken har annars en utmärkt möjlighet att bidra till att upprätthålla ”den långa svansen”, att vara ett historiskt minne men även vara den som gör kopplingar i nutid bakåt till historien. Om biblioteken sett detta som sin uppgift borde det ha avspeglat sig i läsurvalet. Återigen: Vårt material är för litet för medge några tydliga resultat. Det är bara en reflektion från vår sida.

En annan sak som slår oss är att ingenstans, varken för arbetet, på fritiden eller i det livslånga läsandet finns den smala, experimentella litteraturen. Inte en enda titel kan hänföras till en nutida framåtsträvande litteraturform, varken prosa eller lyrik eller någon an-

nan form. Vi noterar att inte en enda av de titlar som Kulturrådet stödjer finns med bland de uppräknade. Om vi ibland funderar på om dessa titlar verkligen når ut till biblioteksbesökarna kan man i alla fall konstatera att de inte heller prioriteras av bibliotekarierna i den egna läsningen.

Överhuvudtaget är romanens dominans ganska nedslående. Var finns essästiken, lyriken, dramatiken? Tomas Tranströmers lyrik är det enda lysande undantaget från den rena prosan.

Urvalet tyder också på en stor fixering vid det dagsaktuella och till viss del kan man fråga sig var den egna, unika, väl genomtänkta läsningen finns? Ingen titel sticker ut, ingen (förutom möjligen en fantasytitel på engelska) pekar på en alldeles egen läsprofil. Om vi alla tenderar att läsa samma sak samtidigt mister yrket en av sina styrkor - mångfalden. Det räcker inte att vara många som läser; vi måste också läsa olika saker och på olika sätt. På så sätt kan vi nå fler läsare.

Betyder böcker något?

Enkäten ställde också frågan om böcker betyder något. Den visade sig i princip vara onödig. Svarsfrekvensen var hög och nästan samstämmig. 10 personer instämde i påståendet ”Jag föredrar att läsa/höra en bok framför att göra andra saker” och 11 personer instämmer ganska mycket i detta påstående. Endast 2 personer svarade ”nej”. 21 personer skulle inte alls klara sig utan en bok och hela 23 personer tycker det är underligt att inte ha en bok på gång. 22 personer uppger att de faktiskt alltid har en bok på gång, 3 ytterligare instämmer ganska mycket i påståendet. 17 personer tycker att bokläsning är något av det roligaste som finns och ytterligare 5 personer instämmer ganska mycket i påståendet. Endast en person sticker ut, en som varken skulle sakna böcker och som inte tycker att det är roligt att läsa. Personen har följdriktigt heller inte någon bok på gång.

Av en svarsgrupp bestående av 26 personer är en överväldigande – ja tydlig majoritet – helt övertygade om

läsningen betydelse. Bibliotekariekåren är – utifrån denna lilla undersökning – fast förankrad i läsning som aktivitet.⁷

Läsarter

Enkäten om bibliotekariernas personliga läsning avslutades med den öppna frågan ”Tycker du det är viktigt att läsa skönlitteratur?” 14 personer svarade aktivt ja på denna fråga men hela 19 personer gav sig tid att svara på frågan i löpande text. Av svaren att döma är 18 personer övertygade om att det är viktigt att läsa skönlitteratur. 1 person hade invändningar och betänkligheter.

Svarsfrekvensen i sig (19 svarande av 26) säger en del om den betydelse man tillmäter skönlitteraturen inom bibliotekariekreter. Men vilka är skälen till läsning? Många angavs och dessa redovisas i bilaga 1. Viktigt att notera är att alla angav flera skäl till läsning, en del upp till tio argument.

En bra hjälp när man försöker strukturera svaren i olika ämnesområden är Lisbeth Larssons artikel ”Om värdet av att läsa skönlitteratur”.⁸ På ett överskådligt sätt listar hon där hur man sett på värdet av skönlitteratur genom tiderna. När hon närmar sig nutiden kan hon, om vi tolkat henne rätt, iaktta tre olika anledningar till att läsa skönlitteratur; kunskapsteoretisk, känslomässig (passionate reading) och som socialt projekt.

Att läsa skönlitteratur ur kunskapsteoretisk synvinkel handlar om att komma åt olika sätt att tänka och agera, man kan prova saker som man annars inte vågar. Man ser skönlitteraturen som en viktig källa till kunskap om människors tänkande och livsvillkor under olika historiska epoker. (KT)

Den känslomässiga (passionate) läsningen fokuserar på skönlitteraturens förmåga att röra och beröra. Tankar och känslor sätts igång. Innehållet tenderar att vara viktigare än formen. Lisbeth Larsson under-

⁷ Till skillnad från de blivande gymnasielärarna där andelen som tyckte böcker var viktiga varierade mellan 18% (lek-fritid-hälsa) till 53% (kultur-språk-media). Aa s. 18.

⁸ Larsson, Lisbeth, ”Om värdet att läsa skönlitteratur” i *Läsarnas marknad, marknadens läsare : en forskningsantologi*, 2012, s. 155-165.

stryker att denna form av läsning inte exkluderar den kunskapsförmedlande men man vill att texten ska göra något med läsaren. (PR)

En sista kategori som Lisbeth Larsson identifierar är den sociala läsningen, man läser för att sedan kunna dela sina upplevelser med andra. Man kan också få hjälp att lösa egna problem genom texten och genom samtal kring texten. Hit räknas också idén om att i läsningen skapa ett eget rum, en fristad. (SL)

Till dessa kategorier skulle vi vilja lägga till rekreationsläsningen; man läser för att varva ner, bli underhållen och få lämna denna världen ett tag. (R)

Två andra läsarter är ”att läsa för innehållet” (I) och ”att läsa för den litterära/språkliga formen” (L/S).

En sista kategori är att man läser för njutningen skull; inte i direkt rekreationssyfte men för att det helt enkelt ger en njutning (N).

Denna indelning tillämpas på det material som diskuteras i denna artikel, men vi vill påpeka att det finns andra modeller och för, andra sätt att förklara varför man läser hänvisas till Magnus Perssons *Varför läsa litteratur?*⁹

Bibliotekarier läser för att...

Många av de argument som bibliotekarierna räknade upp kan föras till flera kategorier och så tror vi att en läsare fungerar. En läsning kan fungera på flera plan.

Vid genomgång av bibliotekariernas svar (se tabell) finner man att argumenten till övervägande del kan hänföras till den kunskapsteoretiska nyttan. 15 stycken av de argument som räknades faller inom detta område och bibliotekarierna uttryckte detta i 50 olika typer av utsagor.

Känslomässig läsning (PR) stod för 9 av argumenten och uttrycktes i 25 olika utsagor medan den sociala läsningen (SL) endast uttrycktes i två argument i 3 olika utsagor.

Läsning som rekreation har en stark ställning inom bibliotekariekåren. 4 olika utsagor som uttrycktes 15 gånger ger vid hand att det är en aspekt som är ständigt närvarande.

En del läser för att man vill följa karaktärer i ett verk (t ex deckarserier) eller så önskar man följa ett författarskap. I brist på annan beteckning kallar vi denna läsart för Innehållsmässig läsning (I) och inser att den tangerar delar av den Känslomässiga läsningen/Passionate reader (PR).

Att man kan läsa en text för att utveckla sitt språk eller för att man är intresserad av den litterära formen är ett argument som inte är vanligt, men det förekommer. 7 gånger uttrycks detta och då i två olika typer av argument; dels att man utvecklar sitt eget språk och dels att språket är viktigt att tillägna sig överhuvudtaget. Litteratur som konstverk verkar däremot inte finnas med i resonemangen överhuvudtaget utan det är de mer instrumentella färdigheter man utvecklar som är det viktiga.

Att sjunka ner i en text är något ett par personer längtar efter för den rena njutningens skull. 7 utsagor finns och de är fördelade på tre argument; man längtar efter att få njuta av en bok, man ser att en rolig bok förgyller livet och man anser att läsning berikar livet i stort.

För att sammanfatta: Svenska bibliotekarier är medvetna om att det finns olika läsarter. Nyttواسpekten överväger, skönlitteratur är en väg till ny eller fördjupad kunskap. Att uppleva känslor via litteratur, att låta litteraturen beröra är något man bejakar. Att många läser som ren rekreation är inte heller något man sticker under stol med.

Detta bekräftar bilden av bibliotekarier och bibliotekariers läsning som en medelvägssysselsättning. Man vet att det finns olika anledningar att läsa, vi skönjer också tecken på att man ser att läsanledningar kan vara situationsbundna. Man ligger förmodligen ganska nära sina besökare både i anledningen till varför och vad man läser. Med tanke på att bibliotekarieyr-

⁹ Persson, Magnus, *Varför läsa litteratur?: om litteraturundervisningen efter den kulturella vändningen*, 2007, i synnerhet kapitel 4 "Svenskämnets legitimeringar", s. 107-174.

ket av hävd har arbetat med litteratur verkar här finnas en underrepresentation beträffande intresset för litteraturens litterära och språkliga kvalitet. Den typen av medveten läsning som gäller symbios mellan form och innehåll, symboler och metaforer, tolkningsnivåer och språklig kvalitet som t ex litteraturkritiker, litteraturvetare och andra litterärt medvetna läsare ägnar sig åt syns mycket litet av i materialet. Inte heller syns en nyfikenhet på nya litterära former, experimentlitteratur eller prövandet av den skönlit-

terära genren som uttryckssätt. Den fråga man kan ställa sig är vart folk som vill ha hjälp med just detta vänder sig? Att komma vidare i sin läsning, att utvecklas till en medveten läsare är en livslång process, i denna är det till god hjälp att finna någon som kan vara samtalspartner och ge vägledning. Men det fordrar kunskap som går utöver innehållsligt tyckande och insikt om att texten kan vara kunskapsorienterad. Frågan är om den svenska bibliotekariekåren besitter denna kunskap?

Bilaga 1 - Enkäten med enkätsvaren

I vilken utsträckning ägnar du dig åt följande aktiviteter på din fritid?

	Aldrig	Mindre än en gång per månad	1 gång per månad	1 gång per vecka	2-3 gånger per vecka	4-5 gånger per vecka	6-7 gånger per vecka
Läser tryckt bok	0	0	0	1 (=1)	4 (=12)	3 (=15)	18 (=126)
Läser på läsplatta, på nätet e liknande	8	6	1	0	1	1	8
Läser kvällstidningar	8	6	4	3	2	1	2
Läser veckotidning/tidskrift	0	3	6	11	4	1	0
Använder Internet	0	0	0	0	0	2	23
Lyssnar på radio (ej musik)	4	0	1	3	4	1	13
Gå på bio	1	16	7	2	0	0	0
Se på TV	0	0	0	1 (=1)	8 (=24)	7 (=35)	10 (=70)
Se på dvd/nedladdad film	1	1	8	7	5	2	2

Läsning: 26 personer läser sammanlagt 154 ggr/vecka = 5,9 gånger/person

Tv ser 26 personer 130 gånger/vecka = 5 gånger/person

I vilken utsträckning ägnar du dig åt följande aktiviteter på din fritid?

	ingen	Några minuter	30 minuter	1 timme	2 timmar	3 timmar	4 timmar
Läser tryckt bok	0	0	6 (=3 h)	12 (=12)	5 (=10)	2 (=6)	0
Läser på läsplatta, på nätet e liknande	8	4	6	6	1	0	0
Läser kvällstidningar	8	11	5	0	0	1	0
Läser veckotidning/tidskrift	0	2	13	10	0	0	0
Använder Internet	0	0	9	6	5	2	4
(ständigt uppkopplad)	4	0	1	3	4	1	13
Lyssnar på radio (ej musik)	4	3	7	9	1	1	1
Gå på bio	1	0	0	0	22	2	0
Se på TV	0	0	1 (=0,5)	11 (=11)	9 (=18)	4 (=12)	1 (=4)
Se på dvd/nedladdad film	1	0	1	0	23	0	1

26 personer läser 31 h = 1,2 h/gång för läsning

26 personer som ser tv 45,5 h = 1,76 h/gång för tv-tittande

Kommentarer från informanterna:

Har märkt att jag har svårt att hålla uppe koncentrationen längre tider vid läsning. Och jag har enormt svårt att läsa ifall jag inte har komplett tystnad. Att lyssna på ljudböcker är dock inget problem har jag märkt på senare dagar.

Att använda mina ögon för att tolka visuella abstraktioner (som t. ex på skärmen) utgör dock inget problem. Kan spela TV-spel i timmar eller se 6 långfilmer på raken utan att tröttna.

Vilken sorts böcker brukar du läsa för ditt arbetes skull?

(0) Läser aldrig böcker

	Aldrig	Någon gång per år	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Flera gånger i veckan
Romaner/noveller	4	4	1	4	10
Poesi	10	7	4	2	0
Deckare	7	4	5	2	4
Facklitteratur	2	4	4	9	3
SF	12	7	1	0	1
Memoarer/biografier	5	7	2	7	0
Fantasy	9	8	2	1	2

Vilken sorts böcker brukar du läsa för ditt nöjes skull?

(0) Läser aldrig böcker

	Aldrig	Någon gång per år	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Flera gånger i veckan
Romaner/noveller	0	1	2	4	19
Poesi	6	10	7	3	0
Deckare	2	4	5	6	9
Facklitteratur	0	2	3	16	5
SF	13	10	0	2	1
Memoarer/biografier	2	9	5	10	0
Fantasy	8	7	6	1	3

Har du lästid i din tjänst?

Nej - 17 stycken

Ja - 2 stycken

Inget svar - 7 stycken

Kommentar från informanterna:

finns ingen skarp gräns mellan den litteratur jag läser i jobbet och på fritiden. Försöker läsa det jag gillar även när det är för jobbets skull då jag skriver

bokrecensioner på bloggen och tipsar med personliga bokstickor i biblioteket. All läsning sker ju på min fritid så det gäller att förena nytta med nöje.

Har ingen lästid på jobbet men bloggar och tipsar om böcker jag läst "privat".

Svårt att dra gräns mellan privat och arbetsläsning.

Nämndin din senast lästa/hörda skönlitterära bok i jobbet

Tranströmer, Samlade dikter
Nemert, Ljusets dotter
Parkin, Mrs Angels tårtbageri
Fridegård, Yxskaf
Mauriac, Ormbo
Wägner, Norrtullsligan
Palm, Målarens döttrar
Ehreing, Syltmackor och oturslivet
Schiefauer, Pojkarna
Collum, Hungerspelen
Feldt, Felicia försvann
Larson, Dewey decimal
Schlink, Högläsaren
Bannerhed, Korparna

Nämndin din senast lästa/hörda skönlitterära bok privat

Le Carré, En perfekt spion
Aldre-Olsen, Fasanjägarna
Adler-Olsen, Fasanjägarna
Leffler (Lacrimosa??)
De Rosnay, Huset du älskade
Paasilinna, Paradisets fångar
Lundberg, Två gånger är en vana
Murakami, IQ84, del 3
Knausgård, Min Kamp 2-3
Ekman, Grand final
Ekman, Grand final
Ekman, Grand final
Morgon i Jenin
Catton, Repetitionen
Stefánsson, Himmel och helvete/Guillou, Brobyggarna/Tranströmer, Minnena ser mig

Koppel, Kommer aldrig mer igen
Liss, The twelfth enchantment
Kaaberböl, Eldprovet
Beicher, Jag ska egentligen inte jobba här
Ruiz Zafon, Angelas lek
Sputnik älskling/Döda vita män (alltid 2 böcker samtidigt)
Griffiths, A room full of bones

Larson, Dewey decimal
Larsson, Radhusdisco
Flygt, Outsider
Evans, The white devil

Nämndin din senast lästa/hörda fackbok i jobbet

Folkbibliotekens framtid
Platser för fritid, fostran och fest av Lin Lo Gillefalk
Hemingson, Tatuering
Lindqvist, Festa och fira
HTML&CSS
Alla monster måste dö
Lundin/Aronsson, Bokläsarens kunskapskälla
Stakson, GILLA
Johansson, På gott och ont: boktips om fantasy och skräcklitteratur
Johansson, På gott och ont: boktips om fantasy och skräcklitteratur
Lindgren, Populärkultur: teorier, metoder och analyser
Wijkmark, Den stora förnekelsen
Wikander, Orden och evigheten

Nämndin din senast lästa/hörda fackbok privat

Engström, Himlens väktare
Lee, Amerikanska inbördeskriget del 3
Ehrenreich, Gilla läget
Ander: Bomull – en solkig historia
Reynaud, Ugnstek
Lundén, Styrelsearbete i föreningar
Israelsson, Grönsaksodling
Moran, How to be a woman

Dermida, Inget att avundas
 Wetterberg, Bara ett överskott av lif (om Frida Stéenhoff)
 Åsbrink, Och i Wienerwald står träden kvar
 Sannas matbok för den självläkande människan
 Sundström, Världens lyckliaste folk
 Berg, Gryning över Kalahari
 Hamilton, Det infatila samhället
 Hirdman, Den röda grevinnan
 Ljust- och fräschtboken
 Hedengren, Galen i garn
 Lonely Planet, Australia
 Historien om Gud
 Mazzarella, Det enda som egentligen hände oss
 Goldberg/Larsson, Svenska hackare
 Ratey, Skuggdynsrom
 Charpentier, Global nedkylning o klimatet
 Biografi om Someset Maugham

Näm en bok som gjort särskilt intryck på dig

Hesse, Siddharta
 Burenhult, Det ofullkomliga djuret
 Fogelström, Mina drömmars stad-serien/Ahlin, Tobb med manifestet
 Smith, Just Kids (senaste tiden) / Engqvist, Nedstörtad ängel/Sandel, Alberteböckerna
 Fridegårds böcker tex Lars Hård-trilogin pga av det

vackra språket, de fina naturskildringarna och de skarpsynta iakttagelserna av samhället och olika livsvillkor med klasskillnader m.m.
 Eliot, Middlemarch
 Gelderhalser, Gift med en beduin
 Rhys, Kvartett/Adichie, En halv gul sol/Tolstoj, Anna Karenina/Marais, Glöd
 Knausgård, Min kamp/Himmelsdalen/En ovanlig vänskap/Flickan från ingenstans (Bara en? Ojoj!)
 Austen, Stolthet och fördom (inte så mycket för romantiken som för samhällskritiken och de fantastiska personteckningarna).
 Ohlsson, Gregorius/McCarthy, Vägen
 Åsbrink, Och i Wienerwald står träden kvar
 Grå är hoppets färg
 Hemingway, Den gamle och havet
 Knausgård, Min kamp
 Stockett, Niceville
 Wennstam, Flickan och skulden
 Schiefauer, Pojkarna
 Allende, Andarnas hus
 ”lite för personligt i en enkät va?? Möss och människor.
 Den första vuxenboken jag läste”
 Merier, Nattåg till Lissabon
 Lehane, Gone Baby, Gone
 Condé, Desirada
 Flygt, Outsider/Dürrenmatt, Kommissariens löfte/
 Andersson, Ansatsernas bok
 French, Kvinnorummet

Böcker betyder olika mycket för olika personer. Hur mycket betyder böcker för dig?

	Nej	Instämmer delvis	Instämmer ganska mycket	Ja. verkligen
Jag föredrar att läsa/höra en bok framför att göra andra saker	2	3	11	10
Jag skulle lätt klara mig utan böcker en längre tid	21	5	0	0
Jag tycker det skulle kännas konstigt att inte ha någon bok att läsa/höra	0	2	1	23
Jag skulle sakna böcker om jag inte hade några	1	1	2	21
Jag tycker att läsa/höra böcker är bland det roligaste som finns	1	3	5	17
Jag har alltid en bok på gång	1	0	3	22

Tycker du det är viktigt att läsa skönlitteratur?

14 ja

Kommentar från informanterna

En fråga jag trilskas med varje dag!

Varför/varför inte?

1. Bra avkoppling, avstressande. För att läsningen ger mig så mycket. Det är utvecklande, ger nya insikter, när jag läser skönlitteratur funderar jag på olika människors levnadsöden och meningen med livet. Älskar historiska romaner såväl som arbetarlitteratur som väver in levnadsvillkoren på den tiden (baserade på viss fakta) i romanfigurernas liv, gillar att få en känsla för hur det var att leva under de omständigheterna. Humoristiska böcker som förlänger livet med många goda skratt. Eller deckare för en stunds underhållning, ofta får man följa polisernas eller andra karaktärers privatliv i en deckarse-rie. Deckare ger också en möjlighet att fundera kring motiven till hemska dåd.
2. Jag tror detta är mycket beroende av hur livssituationen ser ut i stort. Jag kan känna att jag har olika stort behov av skönlitteratur under olika perioder i livet. Vilken typ av litteratur som jag velat läsa har också skiftat. Just nu har jag en period då jag läst mindre skönlitteratur än tidigare, så snart tror jag att jag kommer in i en läsperiod igen. Jag tror det är viktigt att det finns ett brett utbud av litteratur som passar olika människor i olika faser av livet. Litteratur är bra både som avslappning och/eller ögonöppnare och det be-hövs.
3. Läsning har alltid varit en sådan njutning för mig att jag har lagt mindre vikt vid nyttoaspek-ten. Språket är vårt viktigaste kommunikations-medel och läsningen formar vårt språk. Lit-teraturen lär oss att öppna oss för främmande erfarenheter och fördjupar förståelsen för våra

egna. Vi lär oss att lyssna på andra röster. Läs-ningen lär oss tolerans, självreflektion och em-pati även om den inte lyckas göra oss sådana. ”Litteratur är språk laddat med mening” och att läsa är att ladda livet med mening.

4. Underhållning, omvärldsbevakning, vidga vy-erna (mentalt), möta det okända/oväntade, få perspektiv, få förståelse för andra världar, sätt att leva, livsstilar m.m. Läsförståelse är viktigt eftersom läsning stimulerar hjärnan och språkförståelsen.
5. För mig är det så självklart att läsa skönlittera-tur att det här nästan är en fråga som är svår att svara på. Det lika viktigt för mig som att andas. Det är viktigt för att det berikar mitt språk och vidgar min förståelse för andra människor och händelser. Att ta del av något större än en själv, lyfta blicken och se något annat än sin egen lilla värld. Det är roligt, sorgligt, spännande och tror jag gör mig till en bättre människa (även om det inte är bevisat). Det finns lika många argument för att läsa som det finns böcker.
6. Ja, för upplevelsens skull, intressant att följa olika författare, ger kunskap om olika tider och andra levnadsvillkor.
7. I korthet: Det utvecklar språket, är ett nöje och tidsfördriv, intressant läsa det som diskuteras i samhället, att hitta en fängslande bok ger en underbar känsla – då vill man bara inte göra något annat, att läsa en bok med ett språk som tilltalar är också en härlig upplevelse, man blir allmänbildad, kan dela sina upplevelser med andra.....
8. Inspiration, tidsfördriv, insikt, upplevelse, känslor
9. Berikar livet på så många vis. Avkoppling, un-derhållning, intellektuell stimulans, något att längta till m.m m.m

10. Det utvecklar och underhåller
11. Upplevelsen, språket, tankarna, utvecklingen
12. Näring för själen, sätter igång tanken, stimulerar, dela andras upplevelser, drömma sig bort, känslor väcks, tidsfördriv, kunskap om olika sekler, att samtala med andra om
13. Ger perspektiv på tillvaron/Kan vara spännande, avkopplande.
14. Om! Vi lär känna människor, tider och händelser som ger oss perspektiv på tillvaron, ger oss kunskaper, gör oss, förhoppningsvis mer toleranta. Världar öppnas till liv som vi inte skulle hitta utan böcker. Vår fantasi utvecklas. Vi gråter, skrattar, lider och blir förbannade.
15. Allt beror på vad du läser och varför du läser. För underhållning? Berikande av själen? Dekonstruerande av handling och dramaturgi? Som form för berättande är romanen både ledande och långt efter andra. Är jag trött på eskapism? Vill jag istället berikas med något som händer i vår samtid? Eller är det bara jag som är svår att övertyga/bli imponerad av den skönlitterära kraften? Jag kommer ur en typisk filmbakgrund med föräldrar som inte uppmanade till läsning (de läser f. ö. lite själva) utan valde TV-apparaten som lämplig lösning för kulturell och intellektuell stimulans.
16. Min tveksamhet för litteraturen bottenar också i att tid är en lyxvara, vilket också kan förklara att arbetande folk sällan syns på bibblan. Dessutom har svenskarnas kulturkonsumtion förändrats vilket gör att man måste prioritera vad man vill ta del av. Variation berikar! Som medieform är böcker lättillgängliga, men ett svårsålt format marknadsföringsmässigt. Det finns ofta – upplever jag – ingen exklusivitet i produkten, inget attraherande blingbling. Den är klassisk och odödlig, men inte modern på ett sätt som

många andramedieformer är. Kanske är e-boken ett sätt att överbygga detta så att den kan möta ett ev. nytt paradigms i kulturkonsumtion? Då kan man slutligen fråga: varför vill du jobba som bibliotekarie om det finns ett slags motvilja till litteraturen? Räcker det inte med att man gillar konceptet bibliotek?

17. Behovet av att uppleva andra människor innifrån
18. Vidgar världen, ger ny kunskap, lär mig mer om hur människor lever och tänker, får mig att se mitt eget liv i annat ljus, roar, oroar, förlyttar, tröstar, förklarar.
19. Livet vore tråkigt utan

Referenser

Jönsson, Annelis och Bibi Eriksson, *Lärarstudenternas läsvanor – hur mycket och vad läser blivande lärare?* – Rapporter om utbildning; 4/2003. – Malmö: Malmö högskola, 2003.

Larsson, Lisbeth, ”Om värdet att läsa skönlitteratur” i *Läsarnas marknad, marknadens läsare : en forskningsantologi*. – Redaktörer Ulla Carlsson och Jenny Johannisson, 1:a upplagan Stockholm: PublitAB, 2012. – (SOU 2012:10)

Persson, Magnus, *Varför läsa litteratur?: om litteraturundervisningen efter den kulturella vändningen*. – Lund: Studentlitteratur, 2007.

”Utgångspunkter för bedömning av litteraturstödet” på Kulturrådets hemsida <http://www.kulturradet.se/sv/bidrag/litteratur/Litteraturstod/Bedomning-av-litteraturstod/>, nedtankad 2013-03-13.

Vi vill tacka följande bibliotek för att de ställt upp med tid, erfarenhet och stort engagemang:

**FALKENBERG, HALMSTAD, HYLTE, KUNGSBACKA
LAHOLM, SALEM, SKÖVDE, SOLLENTUNA,
VARBERG OCH VÅRGÅRDA**

Ett stort tack också till Kulturrådet och Region Halland som givit bidrag till projektet.

Vilken är svenska biblioteks syn på skönlitteratur för vuxna?

Varför arbetar man med detta och på vilket mandat?

Syns det i mål- och styrdokument? Vilka bakomliggande resonemang förs kring frågan?

Och bibliotekarierna själva – hur mycket, vad och varför läser de?

För att besvara dessa frågor reste vi med ett frågebatteri till tio bibliotek där personalen ställde upp med tid, kunskap och engagemang. Dessutom besvarade flera av dem en enkät över det egna läsandet. Det insamlade materialet ligger till grund för den förstudie du nu håller i din hand.

Kultur i Väst

Regionbibliotek
Stockholm

